

II

Illinsaari 3 (Pirttitörmä)

Rautakauden lopun ja keskiajan alun asuinpaikan kaivaus 10.–28.8.2015

ARKEOLOGIA

Ville Hakamäki

2016

Tiivistelmä

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti kaivaustutkimuksen lin Illinsaarella sijaitsevalla Illinsaari 3 (Pirttitörmä) -nimisellä myöhäisrautakautisella asuinpaikalla aikajänteellä 10.–28.8.2015. Tutkimuksen tavoitteena on täsmentää edellisvuotisen koekaivauksen aikana saatuja havaintoja tutkimalla tuolloin havaittu matala kivikumpu sekä kaivamalla loppuun edellisvuoden kenttätöiden yhteydessä kesken jäänyt kaivausalue. Kolme viikkoa kestäneen kenttätutkimuksen aikana Pirttitörmältä paikannettiin kookas tulisija, joka tulkittiin mahdolliseksi asuinrakennukseen kuuluneeksi kiuasrakenteeksi. Löytöinä tulisijarakenteen ympäriltä saatiin pieniä määriä palanutta luuta, pii-iskoksia, metalliastian kappaleita sekä jonkin verran muuta myöhäiselle rautakaudelle tai keskiajan alkuun ajoittuvaa esineistöä. Edellisen kesän kaivausten aikana aloitetulla ja tuolloin kesken jääneellä kaivausalueella puolestaan havaittiin odotettua monimutkaisemmaksi osoittautunut rakennekokonaisuus, eikä sitä näin ollut mahdollista tutkia perusteellisesti vuoden 2015 kaivausten yhteydessä. Kyseisen rakenteen pariin on aiheellista palata tulevien kenttätöyhankkeiden aikana.

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	1
KARTTAOTE	2
JOHDANTO	3
1. KOHTEEN KUVAUS.....	5
1.1. Sijainti ja muinaisjäännösympäristö	5
1.2. Kohteen tutkimushistoria	7
2. TUTKIMUSMENETELMÄT	8
3. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT	10
3.1. Kaivauksen kulku.....	10
3.2. Kaivausalue 1	11
3.3. Kaivausalue 2	17
4. LÖYDÖT	20
4.1. Kaivausalue 1	20
4.2. Kaivausalue 2	23
5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULKINTA	24
6. BIBLIOGRAFIA	26
6.1. Painamattomat lähteet.....	26
6.2. Kirjallisuus.....	26
7. KARTTALUETTELO.....	27
8. KUVALUETTELO	28
9. KARTAT	32

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kunta:	li
Tutkimusalue:	1000023381, Illinsaari 3 (Pirttitörmä)
Tutkimuksen laatu:	Kaivaus
Kohteen ajoitus:	Rautakausi, keskiaika
Kohteen tyyppi:	Asuinpaikka
Peruskarttalehti:	2533 09 li
Koordinaatit:	x=7246344,y=425682,z=10
Maanomistaja:	Hilkka Helinä Leppälä
Tutkimuslaitos:	Oulun yliopiston arkeologian oppiaine
Tutkimuslupa:	MV/36/05.04.01.02/2015
Kaivauksen johtaja:	Ville Hakamäki, FM
Kenttätyöaika:	10. – 28.8.2015
Tutkitun alueen laajuus:	31 m ²
Tutkimuksen kustantaja:	Oulun yliopiston arkeologian oppiaine
Löydöt:	KM 40556:1–169
Kuvat (digi):	213 kuvaa (säilytyspaikka: Oulun yliopiston arkeologian laboratorio)
Aiemmat tutkimukset:	Kuusela 2013, tarkastus Hakamäki 2013, inventointi Hakamäki 2014, kaivaus
Aiemmat löydöt:	KM 39520:1–36 KM 40025:1–893
Raportin sivumäärä:	41
Alkuperäisen raportin säilytyspaikka:	Oulun yliopiston arkeologian laboratorio
Kopiot:	Museoviraston arkisto, Pohjois-Pohjanmaan museo

Kannen kuvat: V. Hakamäki.

KARTTAOTE

JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti kolmen viikon mittaisen kaivaustutkimuksen Iin Illinsaarella sijaitsevalla Pirttitörmä¹ -nimisellä kohteella elokuussa 2015². Tutkimus oli jatkoa kesällä 2014 toteutetuille koetutkimuksille, joiden kuluessa alun perin metallinilmaisimella löydetty kohde voitiin varmistaa rautakauden ja keskiajan taitteeseen ajoittuvaksi asuinpaikaksi. Kesän 2014 koetutkimusten yhteydessä Pirttitörmältä on paikannettu muun muassa:

- pyöreään puurakenteen ympäröimä nelikulmainen liesirakenne sekä siihen liittyvinä löytöinä runsaasti palaneita ja palamattomia luita, erilaisia metallisesineen kappaleita, piitä sekä muuta löytöaineistoa. Muotonsa puolesta rakenne on tulkittu keittokodaksi tai vastaavaksi ulkokeittiöksi.
- yli 60 cm syvyydelle maaperään jatkuva tumma kuoppailmiö, josta koetutkimusten kuluessa paikannettiin pieniä määriä palanutta luuta, piitä sekä hopeinen 1300-luvulle ajoittuva ruotsalainen kolikko. Lisäksi paikalta on metallinilmaisimella löydetty pronssinen karjalaistyyppinen eläinriipus, joka ajoittune 1200-luvulle. Rakenne tulkittiin 2014 havaintojen perusteella mahdolliseksi jäte- tai keittokuopaksi.
- maan pinnalle erottuva matala kiviröykkiö sekä siihen liittyvä painanne, joihin ei kesän 2014 koetutkimusten yhteydessä kajottu

Edellä kuvatuista rakenteista ainoastaan ensiksi mainittu puurakenteen ympäröimä liesi oli mahdollista tutkia kokonaisuudessaan kesän 2014 koetutkimusten aikana. Koska myös vaillinaisesti havainnoitujen tai täysin tutkimatta jääneiden rakenteiden liittymistä kohteen rautakauden lopun ja keskiajan alun käyttövaiheeseen haluttiin täsmentää, katsottiin kaivaustoiminnan jatkaminen seuraavalla kenttäkaudella aiheelliseksi. Vuoden 2015 kaivauksen tavoitteeksi asetettiin toisaalta keskenjääneen kuoppailmiön loppuun tutkiminen, toisaalta edellisessä opetuskaivauksen yhteydessä havaitun kiviröykkiön luonteen selvittäminen, sillä asuinpaikkaan viittaavista ilmiöistä huolimatta varsinaista asuinrakennusta ei ollut kesän 2014 kenttätöiden yhteydessä kyetty paikantamaan.

¹ Kohteesta käytetään myös nimitystä Illinsaari 3. Pirttitörmä on maanomistajalta saadun tiedon mukaan alueen suullisessa perimätiedossa kulkeva nimitys.

² Hakamäki 2015; Hakamäki & Ikäheimo 2015.

Aikajänteellä 10.–28.8.2015 suoritettu kaivaus toteutettiin osana Oulun yliopiston arkeologian oppiaineessa käynnissä olevaa ja Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta: ”Yhteisöjen keskinäinen yhteistyö- ja riippuvuussuhde sosiaalisena ilmiönä: Sisämaa ja rannikko Pohjois-Suomen rautakauden löytöjen ja kohteiden valossa”, jonka yhtenä tavoitteena on selvittää Pohjois-Suomen myöhäisrautakautisten irtolöytöjen luonnetta. Lisäksi Pirttitörmän kaivaus liittyi allekirjoittaneen omaan Pohjois-Suomen myöhäistä rautakautta käsittelevään väitöstutkimukseen.

Kenttätöihin osallistui jo mainitun tutkimushankkeen varoin palkattuna kaivajat fil. yo. Marita Ruotsalainen, fil. yo. Jasmin Ruotsalainen sekä fil. yo. Hanna-Leena Puolakka. Tutkimusavustajana kaivauksella toimi FM Aki Hakonen. Lisäksi vapaaehtoisena kaivauksella työskenteli lähes päivittäin yhdysvaltalainen arkeologian opiskelija Emma Zink-Hatcher, Colorado State Universitystä, Fort Collinsista. Päivittäin tai lähes päivittäin kaivauksella toimineiden henkilöiden lisäksi Pirttitörmällä vaihtelevan mittaisia aikoja työskentelivät seuraavat arkeologian ja kulttuuriantropologian opiskelijat: Valtteri Kokko, Pia Haqvist, Eveliina Torniainen, Kaisa Erkkilä, Iida Ylikulju sekä Jenni Ahto.

Kaivausalueelle siirryttiin Avis-autovuokraamosta vuokratulla minibussilla päivittäin Oulusta käsin. Kohteen suojaisuudesta johtuen suurinta osaa kalustosta (pois lukien mittalaitteet ja kamerat) säilytettiin maastossa. Kaivauksen aikana talletettujen esineiden konservointi sekä säilytys tapahtuivat Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa, jossa myös muut kaivaukseen liittyvät jälkityöt suoritettiin. Löytöjen konservoinnista vastasi Oulun yliopiston arkeologian laboratorion konservaattori Jari Heinonen.

Oulussa, 10.2.2016

Ville Hakamäki
Kaivauksen johtaja

1. KOHTEEN KUVAUS

1.1. Sijainti ja muinaisjäännösympäristö

Illinsaari 3 (Pirttitörmä) sijaitsee lijoesta nousevan Illinsaaren koillisreunalla noin kahden kilometrin päässä Iin kirkonkylän pohjoispuolella. Paikalla on nähtävissä hyvin jyrkästi pohjoiseen laskeva muinainen rantatörmä, jonka reunalla olevalle ja noin 10 metriä meren pinnan yläpuolelle nousevalle tasanteelle kohde sijoittuu. Alueen vesistöhistoriallinen kehitys on mahdollistanut alueen käytön 1000-luvulta saakka³, joskin valtaosa kohteella aikaisemmin tehdyistä arkeologisista havainnoista viittaavakin hieman tätä nuorempaan käyttöön. Kasvillisuutensa puolesta Pirttitörmän alue koostuu erilaisista lehtipuista ja kuusista eroten näin selvästi Illinsaarta hallitsevista mäntyvaltaisista kangasmetsistä. Lehtomaisen kasvillisuuden perusteella alueella on voinut aikaisemmin olla esimerkiksi pelto, joskaan viljelysmaita tai rakennuksia ei ole nähtävissä vanhoissa kartoissa eikä peltokerrosta ole myöskään havaittu kaivausten yhteydessä. Maanpäällisinä ilmiöinä kohteella on nähtävissä erilaisia kuoppia ja painanteita sekä yksi maanpinnalle erottuva kiviröykkiö. Kesällä 2015 alueella on tehty harvennushakkuita, jotka ovat jättäneet kohteen täyteen oksia, havuja ja muuta hakkuujätettä (Kuva 1).

Kuva 1. Näkymä Pirttitörmällä kesän 2015 harvennushakkuiden jälkeen. Vuoden 2014 koetutkimusten kaivausalue 1 on nähtävissä kuvan keskivaiheilla. Kuva: V. Hakamäki

³ Hakamäki & Ikäheimo 2015

Vaikka kooltaan noin 2 km² olevassa Illinsaaressa on tänä päivänä nähtävissä jonkin verran ihmisen viimeaikaisen toiminnan aiheuttamia maisemanmuutoksia, joista mainittavimpia ovat Raassakan voimalaitoksen rakennustöiden yhteydessä 1950-luvulla tehdyt pengerrykset saaren pohjoisosissa sekä saaren eteläreunalla sijaitseva omakotitalolähiö, on saari suurelta osin välttynyt viimeaikaiselta rakennuskannalta. Saaren vähäinen kuormittaminen on mahdollistanut muinaisesta ihmistoiminnasta kertovien jäännösten säilymisen monin paikoin, joskin näiden paikantuminen on mahdollistunut vasta viimevuosina suositaan kasvattaneen metallinilmaisinharrastuksen myötä.

Arkeologisia kaivaustutkimuksia Illinsaaressa on suoritettu vuodesta 2013 lähtien, jolloin Oulun yliopiston arkeologian oppiaine toteutti opetuskaivauksen Suutarinniemen löytöpaikalla, noin 800 metrin päässä Pirttitörmän länsipuolella. Kaivaukset osoittivat paikalta metallinilmaisimella löydetyn esineistön liittyvän myöhäisrautakautiseen ruumis- ja polttokalmistoon. Kaivauksia jatkettiin kesällä 2014 ja tutkimusten perusteella alueella voidaan arvioida olevan kymmeniä hautoja.⁴ Kesällä 2015 Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti kaivaustutkimuksia noin 650 päässä Pirttitörmän lounaispuolella olevalla kohteella Illinsaari 1. Tutkimuksen tavoitteena oli löytää alueelta metallinilmaisimella löydettyyn pronssiseen kampariipukseen liittyviä rautakauden loppuun tai keskiajan alkuun ajoittuvia kerroksia. Näitä ei kuitenkaan onnistuttu tavoittamaan, sillä kohteen maaperän havaittiin olevan suurelta osin tuoreemman, kenties 1800-luvulle ajoittuvan, toiminnan sekoittamia.⁵ Mainittava on myös Illinsaaren länsipuolella, noin 1,5 kilometrin päässä sijaitseva lin Vanhan Haminan kauppapaikka, josta on runsaiden historiallisten kerrosten lisäksi löydetty myös merkkejä keskiaikaisesta toiminnasta.⁶

Tutkittujen kohteiden lisäksi kesällä 2015 Illinsaaren eteläosista paikannettiin niin ikään metallinilmaisinelöytönä rautakauden lopulle ajoittuva hevosenkenkäsolki sekä muuta esineistöä. Kyseisellä löytöpaikalla ei toistaiseksi ole tehty arkeologisia kaivauksia, joten esineistöön liittyvän todennäköisen muinaisjäännöskohteen luonnetta voi ainoastaan arvailla. Lisäksi Illinsaaresta on jo 1800-luvulla paikannettu keskiaikainen tinakannu, jonka tarkkaa löytöpaikkaa ei kuitenkaan tänä päivänä tunneta.⁷

⁴ Kuusela et al. 2013; Kuusela 2015.

⁵ Hakamäki 2015.

⁶ Esim. Kallio-Seppä et al, (toim.) 2011.

⁷ Ikäheimo 2015.

1.2. Kohteen tutkimushistoria

Kohde löytyi kesällä 2013 paikallisen metallinilmaisinharrastajan Vesa Ruotsalaisen toimesta, joka tuolloin kaivoi esiin runsaasti erilaista myöhäiselle rautakaudelle tai varhaiselle keskiajalle ajoittuvaa esineistöä. Metallinilmaisinesineistöön kuuluu muun muassa pronssinen hevosenkenkäsolkki, pronssinen eläinriipus, riippulukko, kullattu pronssihela sekä runsaasti muita esineitä ja esineen kappaleita, joista tässä yhteydessä voisi mainita lukuisat kupariseosastiasta todennäköisesti peräsin olevat metallilevyn kappaleet.⁸ Ruotsalaisen kesällä 2013 löytämän esineistön levintää alueella ei tunneta yksityiskohtaisesti. Esineiden tiedetään löytyneen noin 30 x 30 metriä laajuiselta alueelta muinaisen rantatörmän laidan tuntumasta, mutta yksittäisten löytöpaikkojen sijoittuminen alueella ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole tiedossa.

Kohde tarkastettiin Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen toimesta pian esineistön löytymisen jälkeen ja tarkastushavaintojen perusteella syntyneen tulkinnan mukaan esineistön katsottiin liittyvän alueella olevaan kiinteään rautakauden lopun kohteeseen. Tarkastushavainnot eivät kuitenkaan mahdollistaneet kohteen luonteen tarkempaa spekulointia vaan lisätutkimukset katsottiin aiheelliseksi.⁹ Kohteella vierailtiin myös vuoden 2013 lin keskustaajama-alueen inventoinnin yhteydessä, joskaan tuolloin paikalla ei tehty lisähavaintoja.¹⁰

Kesällä 2014 Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti Pirttitörmällä kolmen viikon mittaisen opetuskaivauksen. Tutkimusten aikana alueelle avattiin kaksi kaivausaluetta sekä yksi löydöttömäksi jäänyt koeruutu.¹¹ Kaivausalue 1 sijoittui lähelle törmän reunaa paikalle josta Ruotsalainen oli kaivanut esiin osan löytämistään esineistä. Kaivauksen aikana alueelta paikannettiin nelikulmainen ja osittain purettu liesirakenne sekä sen ympärillä ollut pyöreä puurakenne (Kuva 2). Alueelta paikannettiin runsaasti palaneita ja palamattomia eläinluuta sekä jonkin verran muuta löytöaineistoa kuten keramiikkaa, pii-iskoksia, helmi sekä erilaisia metalliesineiden kappaleita. Löytöaineiston ja rakenteiden perusteella alueella havaittu kokonaisuus on tulkittu mahdolliseksi keittokodan jäännökseksi. Palaneesta luusta teetetyt radiohiiliajoitukset (2 kpl) ikäävät rakenteen pääosin ristiretkiajalle. Kaivausalue 2 puolestaan

⁸ Kesällä 2013 löytyneitä metallinilmaisinelöytöjä on esitelty tarkemmin vuoden 2014 kaivauskertomuksessa (Hakamäki 2014) sekä tutkimukset esittelevässä artikkelissa (Hakamäki & Ikäheimo 2015).

⁹ Kuusela 2013.

¹⁰ Hakamäki 2013.

¹¹ Vuoden 2014 kaivausalueiden sijoittuminen alueelle on nähtävissä kertomuksen lopussa olevassa kartassa 1.

sijoitettiin tasanteen eteläreunalle sillä metallinilmaisaineistoon kuulunut pronssinen eläinriipus oli löytäjältä saadun tiedon mukaan löytynyt kyseiseltä paikalta. Kaivauksen kuluessa paikalla havaittiin varsin syväälle jatkuva tumma ja runsaasti palaneita kiviä sisältänyt kuoppailmiö, jota ei kaivauksen kuluessa ollut kuitenkaan mahdollista tutkia loppuun. Löytöinä kuopparakenteesta saatiin pieniä määriä palanutta luuta sekä pii-iskoksia ja kenties mielenkiintoisimpana Maunu Eerikinpojan lyöttämä hopearaha, jonka ajoitus liikkuu vuosien 1340 ja 1354 välillä. Tutkimuksen päätteeksi kaivausalueella 2 havaittu kuoppailmiö oli tulkittavissa mahdolliseksi keitto- tai jätekuopaksi (Kuva 2).

Kuva 2. Kesän 2014 antia: yllä koetutkimusten yhteydessä paikannettu ja kokonaisuudessaan tutkittu tulisija ja oikealla keskeneräiseksi jäänyt likamaata ja palaneita kiviä sisältänyt kuoppa. Kuvat: J. Ikäheimo & V. Hakamäki.

2. TUTKIMUSMENETELMÄT

Kaivausalueiden avaaminen suoritettiin rajaamalla kaivausalueet maastoon narulla, jonka jälkeen pintamaa poistettiin lapioita ja kaivauslastoja käyttäen. Pintamaan alaisten maakerrosten poistaminen toteutettiin teknisenä tasokaivauksena maata noin viiden senttimetrin paksuisissa kerroksissa poistaen kunnes muuttumaton pohjamaa saavutettiin. Kaivauksen kuluessa havaittujen rakenteiden osalta sovellettiin myös profiilikaivausta, sillä erityisesti kaivausalueella 1 havaitun kivirakenteen (ks. edellä) stratigrafia katsottiin aiheelliseksi dokumentoida myös poikkileikkauksena. Maakerrosten poiston suoritettiin pääasiallisesti kaivauslastoin, joskin

paikoitellen käytettiin myös lapioita. Tarkkuutta vaativissa tehtävissä hyödynnettiin myös hammaslääkäri-instrumentteja, siveltimiä, hammastikkuja ja muuta hienokaivausvälineistöä. Lisäksi kaivauksen aikana käytettiin apuna Garretin käsikäyttöistä Pro-Pointer-metallinilmaisinta, jolla maan alla olevat metalliesineet voitiin paikantaa ja niiden talteenottoon varautua jo ennen esiin kaivamista. Metallinilmaisinta käytettiin apuna myös pintamaan poiston yhteydessä, sillä edellisvuotisten kokemusten perusteella kuparilevyn kappaleita sekä muuta pientä metalliesineistöä oli odotettavissa pintamaakerroksiin juuriin takertuneina. Lisäksi kaivausalueilta poistettu maa-aines seulottiin.

Kaikki kaivauksen yhteydessä tehdyt mittaustoimenpiteet suoritettiin Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen takymetrillä, jonka asemoimisessa käytettiin edellisvuotisen kaivauksen jäljiltä yhä maastossa olleita kiintopisteitä. Kiintopisteiden koordinaatit ovat nähtävissä alla:

KP 1: $x=7246330.346$, $y=425698.490$, $z=10.139$

KP 2: $x=7246325.530$, $y=425707.518$, $z=10.069$

KP 3: $x=7246320.816$, $y=425689.102$, $z=10.098$

Takymetrillä suoritettujen mittaustoimenpiteiden lisäksi kaivausalueita ja kohteen ympäristöä dokumentoitiin valokuvaten ja piirtäen. Näin toimittiin erityisesti esiin saatujen tasojen, mutta myös esinelöytöjen kohdalla, jotka pyrittiin aina valokuvaamaan alkuperäisillä löytöpaikoillaan ennen talteen ottoa.

Kaivauksen aikana havaittu konservointia tarvitsemattomat löydöt, kuten palanut luu ja piiskokset, talletettiin erikokoisiin minigrip-pusseihin joissa ne kuljetettiin päivittäin säilytettäväksi Oulun yliopiston arkeologian laboratorion tiloihin. Metalliesineet ja muut käsittelyä vaativat löydöt puolestaan otettiin talteen vaadittavia kenttämenetelmiä noudattaen ja kuljetettiin jokaisen kenttätyöpäivän päätteeksi arkeologian oppiaineen tiloihin, joissa niiden varastointi tapahtui säilymisen kannalta edullisissa olosuhteissa. Kaikki kaivauksen kuluessa talteen otetut löydöt mitattiin paikalleen. Löytöjen lisäksi kaivauksen yhteydessä kerättiin myös kaiken kaikkiaan neljä makronäytettä, jotka on tarkoitus analysoida kevättalvella 2016. Ajoitusnäytteiksi kelpaavasta palaneesta luusta saadut näytteet lähetetään analysoitavaksi Upsalan yliopiston ajoituslaboratorioon kevättalven 2016 kuluessa.

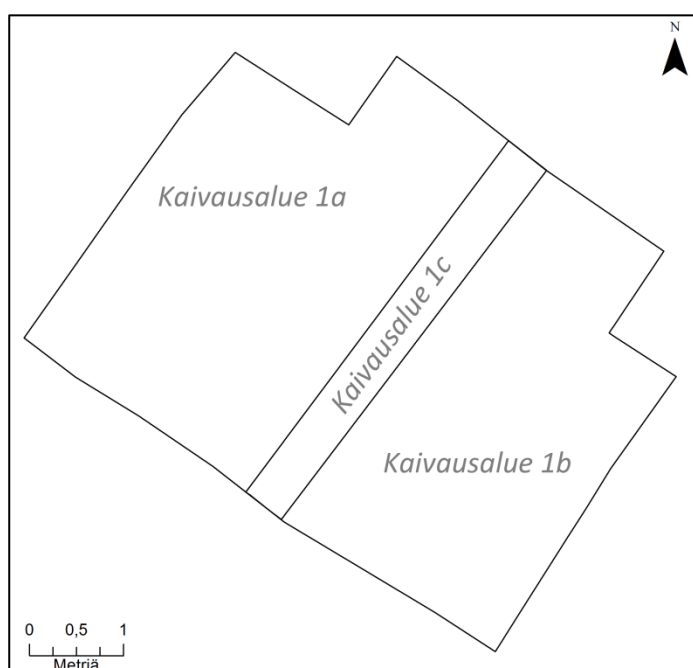
Kaivauksen jälkityöt suoritettiin Oulun yliopiston tiloissa syksyn 2015 kuluessa. Löytöjen puhdistus, karttojen puhtaaksi piirtäminen, valokuvien luettelointi ja muu kaivausaineiston käsittely

toteutettiin pääasiallisesti kaivaukselle osallistuneen henkilöstön voimin. Konservointia vaativan löytöaineiston käsittelystä vastasi Oulun yliopiston arkeologian konservaattori Jari Heinonen.

3. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT

3.1. Kaivauksen kulku

Kesän 2015 tutkimusten yhteydessä Pirttitörmälle avattiin yksi uusi, kooltaan noin 16 m² ollut kaivausalue, josta tässä kertomuksessa käytetään nimitystä kaivausalue 1. Kyseinen kaivausalue avattiin edellisenä kesänä havaitun verrattain pienialaisen kiviröykkiön alueelle mahdollisen rakenteen tutkimiseksi. Koska kyseisessä kohdassa kasvoi jonkin verran nuorta puustoa, josta osa oli edelleen pystyssä alueella tehdyistä hakkuista huolimatta, työt aloitettiin alueen raivauksella, jolla pyrittiin ensisijaisesti vapauttamaan kaivettavaksi aiottu kohta tutkimusta varten. Puuston raivaamisen jälkeen aloitetun pintamaan poiston yhteydessä kävi nopeasti selväksi, että röykkiö levittäytyi arvioitua laajemmalle alalle, jonka johdosta kaivausalue 1 laajennettiin sekä länteen että itään kaikkiaan noin 9 m². Laajennosten jälkeen alueen pinta-alaksi muotoutui 25,3 m². Kaivausalueen 1 kiviröykkiö tutkittiin kahdessa osassa (Kaivausalueet 1a ja 1b) joiden väliin jätettiin 50 cm levyinen ”profiilipalkki” (Kaivausalue 1c), sillä myös rakenteen poikkileikkaus katsottiin aiheelliseksi dokumentoida (Kuva 3). Kaivauksen päätteeksi myös kaivausalue 1c tutkittiin puhtaaseen pohjamaahan saakka. Kaivausalueen 1 havainnot esitellään tarkemmin raportin luvussa 3.2.

Kuva 3. Havainnollistava kuva kaivausalueen 1 jaottelusta alueisiin 1a ja 1b sekä profiilipalkkina toimineeseen kaivausalueeseen 1c. Kuva: V. Hakamäki.

Kaivausalueen 1 lisäksi edellisen kesän kaivausten yhteydessä aloitettu ja tuolloin kesken jäänyt kaivausalue 2 avattiin uudelleen havaitun kuoppailmiön perusteellista tutkimusta varten. Vuoden 2014 tutkimuksissa kuoppailmiöstä oli kaivattu esiin hieman yli yksi neljäsosa, eikä maarakenteen pohjaa ollut tavoitettu. Näin ollen kesän 2015 kaivauksella pyrittiin ensisijaisesti määrittämään kuopan syvyys sekä paljastamaan myös edellisvuotisen kaivauksen yhteydessä kaivamatta jäänyt puolisko ilmiön poikkileikkauksen dokumentoimiseksi. Tämän jälkeen tavoitteena oli tutkia kuopan toinen puolisko tasokaivauksena pohjaan saakka. Kyseinen ilmiö osoittautui kuitenkin tälläkin kertaa yllätykselliseksi, sillä sen havaittiin paitsi levittäytyvän oletettua laajemmalle pinta-alalle, myös liittyvän palaneita kiviä sisältävään ja lähellä maan pintaa olevaan kivirakenteeseen. Näin olleen odotettua monimutkaisempi ilmiö katsottiin tälläkin kertaa aiheelliseksi jättää myöhempiä tutkimuksia varten, joskin rakenteen esiin kaivetut osat dokumentoitiin huolellisesti. Kaivausalueen 2 laajuus oli alueelle tehtyjen laajennosten jälkeen noin 6 m² ja näin ollen Pirttitörmällä 2015 tutkitun alan yhteenlaskettu suuruus noin 31,3 m². Kaivausalueella 2 suoritettujen toimenpiteet sekä havainnot esitellään tarkemmin luvussa 3.3. Kaivausalueiden sijoittuminen Pirttitörmälle on puolestaan nähtävissä kartassa 1.

Kaivauksen ensimmäisinä päivinä alueella toimi metsäkone, joka oli kaivausta edeltävinä päiviä harventanut puustoa myös Pirttitörmän alueelta jättäen kohteen ympäristöön runsaasti oksia ja runkoja. Metsäkoneen toiminta ei kuitenkaan ollut vahingoittanut kohdetta tai maastoon puupaaluilla merkittyjä kiintopisteitä. Kaivausalueiden suojaamiseksi metsäkoneen kuljettajan kanssa sovittiin, että kaadetut rungot kerätään talteen valvotusti, sillä kaivauksen alussa alueella ollut hakkuujäte häiritsi liikumista ja heikensi yleistä viihtyvyyttä.

3.2. Kaivausalue 1

Kaivausalueen 1 hallitsevana ilmiönä ollut kiviröykkiö oli ennen toimenpiteitä nähtävissä pintamaan alta esiin pistävänä noin metrin korkuisena ja halkaisijaltaan hieman alle 4 metriä olevana kivikumpuna. Pintamaan poiston aikana kivien havaittiin jatkuvan yhtenäisenä profiileihin sekä alueen itä- että länsireunoilla, joten näiltä osin aluetta laajennettiin röykkiön esiin saamiseksi. Näiden laajennosten jälkeen kiviröykkiö näyttäytyi noin 4,7 x 3,2 m kooltaan olevana ja muodoltaan lähinnä soikeana (Kuvat 4 ja 5). Röykkiön kivet olivat alusta saakka vaihtelevan kokoisia suurimpien ollessa halkaisijaltaan yli 50 cm ja pienimpien hädin tuskin nyrkin kokoisia. Pintamaan poistossa havaittiin myös, että suurin osa kivistä vaikutti ainakin jossain määrin tulella

olleilta osan ollessa hyvin voimakkaasti palaneita. Minkäänlaisia rakenteita kiviröykkiössä ei tutkimuksen aluksi ollut nähtävissä joskin röykkiön keskiosa oli selvästi ympäristöön levinnyttä kivikkoa ylempänä. Rakenteen ympärillä levittäytyvä maaperä näyttöytyi pintamaan poiston jälkeisessä tasossa lähinnä yhtenäisen harmaana ja muutamaa kohtaa lukuun ottamatta ilmiöttömänä (Kartta 2). Löytöinä pintamaan poiston yhteydessä talletettiin neljä tuluspiin kappaletta.

Kuva 4. Kaivausalue 1 pintamaan poiston jälkeen kuvattuna etelään. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 5. Kaivausalueen 1 röykkiömäinen kivirakenne pohjoiseen kuvattuna. Kuva: V. Hakamäki.

Röykkiön dokumentoinnin jälkeen tutkimusta jatkettiin poistamalla maata ja kiviä noin 5 cm kerroksena. Kaivausalueen osiointi alueisiin 1a, 1b sekä profiilipalkkina kaivausalueen keskellä toimineeseen kaivausalueeseen 1c toteutettiin tässä vaiheessa. Tämä mahdollisti paitsi kiviröykkiön poikkileikkauksen dokumentoinnin kaivauksen päätteeksi, myös työn jouhevan etenemisen, sillä toista puolta dokumentoitaessa kaivausta saatettiin jatkaa jo dokumentoidulla puolen.

Kuva 6. Kaivausalue 1 tasossa 1. Alueella havaittu kulttuurikerros erottuu paikoitellen. Kuva. V. Hakamäki.

Sekä kaivausalueella 1a että 1b oli ensimmäisen maa- ja kivikerroksen poistamisen jälkeen havaittavissa erilaisia, vielä varsin heikosti erottuvia ihmistoimintaan liittyviä maaperän ilmiöitä. Näistä kaikista voimakkaimpina hahmottuivat paikoitellen esiintynyt harmaa savi sekä erityisesti röykkiön eteläpuolella näkynyt musta likamaa, joskin kyseistä likamaata havaittiin myös kaivausalueen lounaispuolella. Lisäksi kiviröykkiön sisäpuolella oli nähtävissä hienoa ja osittain palaneelta vaikuttanutta hiekkää. Tasossa 1 hiekkakerros oli erityisen hyvin esillä kaivausalueen a-puolella. Ensimmäisen kivikerroksen jälkeen kiviä ei enää havaittu suurissa määrin röykkiön sisäpuolella vaan ne näyttivät rajautuvan röykkiön reunoille muodostaen näin kehämäisen ja varsin rikkonaisen rakenteen (Kuvat 6). Kerrosta 1 poistettaessa myös löytöjen määrä vähitellen kasvoi. Palanutta luuta, jota ylemmistä kerroksista ei ollut havaittu, alkoi ilmaantua erityisesti kivirakenteen pohjoispuolella havaitun mustan likamaan alueelta. Lisäksi kerrosta 2 kaivettaessa löydettiin muutamia tuluspiini kappaleita, yksi pienikokoinen pronssipellin kappale sekä kahteen osaan lohjennut ja ilmeisesti sarvesta valmistettu värttinän pyörä.

Toista maakerrosta poistaessa kulttuurikerros voimistui huomattavasti ja tasossa 2 se oli jo hyvin selvästi nähtävissä kaivausalueen molemmin puolin (Kuvat 7 ja 8). Alueella 1a maaperässä nähtävät ilmiöt jatkuivat jokseenkin katkeamattomana alueen luoteisreunaa kohti, jossa ne katkesivat punertavan ruskeaan tulvasavikerrokseen, josta oli saatu viitteitä myös edellisenä kesänä tutkitun kotamaisen rakenteen alueelta. Alueella 1b havaitut ilmiöt puolestaan jatkuivat yhtäjaksoisina aina alueen kaakkoisprofiiliin saakka. Kivirakenteen alla olleen hiekkakerroksen havaittiin tasossa kaksi muodostavan yhtenäisen, rakenteen sisäpuolelle rajautuvan ilmiön, jonka reunoilla nähtävissä olleet kivet vaikuttivat paikoitellen riviin asetelluilta. Hiekkakerroksen ympärillä oli nähtävissä myös tummahko rajapinta. Jokseenkin samankaltaista tummaa likamaata oli tasossa 2 nähtävissä erityisesti kaivausalueen 1a kaakkois- ja pohjoisreunoilla, mutta myös kivirakenteen eteläpuolella ja kaivausalueella 1b. Kerrosta 2 kaivettaessa alueelta paikannettiin pieniä määriä palanutta ja palamatonta luuta, pronssinen nappi sekä pienikokoisia pronssipellin kappaleita.

Kuva 7. Kaivausalue 1b tasossa 2. Kulttuurikerros erottuu voimakkaana kivirakenteen ympärillä. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 8. Kaivausalue 1a tasossa 2. Kuva: V. Hakamäki.

Tasossa 2 voimakkaana nähtävissä ollut kulttuurikerros alkoi vähitellen hävitä kerrosta 3 poistettaessa ja tasoon 3 tultaessa kaivausalueella voitiin paikoitellen nähdä puhdasta hiekkaa, joskin edellisessä tasossa näkyneitä ilmiötä oli vielä runsaasti nähtävissä erityisesti kivirakenteen ympäristössä (Kuva 9). Varsinkin kaivausalueen b-puolella kivirakenteen sisäpuolisille alueille rajautunut hieno ja paikoitellen palanut hiekka ja sen alta, noin 20 cm syvyydeltä paljastunut harmaa savikerros erottuivat hyvin (Kuva 10). Lisäksi myös hiekka- ja savikerroksia kehystävä tumma likamaa oli edelleen nähtävissä, joskin lähinnä kiviroykkiön alaisilla alueilla. Rakenteeseen kuuluneet kivet saatiin poistettua lähes kokonaan tasoon 3 tultaessa. Kerrosta kolme kaivettaessa löytöjen määrä lisääntyi jonkin verran, joskin määrällinen kasvu kosketti lähinnä palanutta luuta. Lisäksi talteen saatiin muutamia tuluspiin kappaleita sekä yksi kappale karkeatekoista keramiikkaa.

Kuva 9 (yllä). Kaivausalue 1 tasossa 3. Kuvassa on nähtävissä kivirakenteen sisäpuolelle rajautunut hiekkakerros ja sitä ympäröivä tumma rajapinta. Kuva: V.

Kuva 10. Hiekkakerroksen alta paljastunut savikerros. Kuva: V. Hakamäki.

Neljäs ja samalla viimeinen kerros osoittautui sekä kaivausalueella 1a että 1b lähes kokonaisuudessaan löydöttömäksi. Lisäksi aikaisemmissa tasoissa nähtävillä ollut likamaa, hiekka ja savi katosivat tasoon neljä tultaessa siten, että nähtävissä oli enää ainoastaan tasaisen keltainen hiekka (Kuvat 11 ja 12). Tätä hiekkakerrosta tutkittiin vielä jonkin verran lapion, mutta mitään sen alaisia ilmiöitä tai löytöjä ei havaittu.

Kuva 11. Kaivausalue 1b tasossa 4. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 12. Kaivausalue 1a tasossa 4. Kuva: V. Hakamäki.

Kaivausalueen 1 tutkimuksen viimeinen työvaihe käsitti keskelle jätetyn, kaivausalueeksi 1c nimetyn profiilipalkin dokumentoinnin (Kuvat 13 ja 14). Dokumentaatio suoritettiin sekä piirtäen että valokuvaten, jonka jälkeen alueen kaivaminen toteutettiin noin 5 cm tasoissa. Kaivauksen yhteydessä käytettiin lastojen lisäksi myös lapioita, sillä tässä vaiheessa tutkimukselle suotu aika oli loppumassa. Kaikki esiin saadut kerrokset valokuvattiin ja havaitut ilmiöt sekä rakenteen osat piirrettiin jo olemassa oleville tasokartoille. Pääasiallisesti alueella tehdyt havainnot vastasivat alueilla 1a ja 1b tehtyjä, joskin palamisesta johtuva hiekan punertuminen oli täällä jonkin verran selkeämpää. Löytömateriaali käsitti pieniä määriä palanutta luuta, rautanaulan sekä messinkisen neulan, joka on mitä ilmeisimmin peräisin hevosenkenkäsoljesta. Kaivausalueen 1c löytöjen levintä painottui hyvin voimakkaasti kivirakenteen pohjoispuolelle. Alueen 1 c tutkimuksen jälkeen kaivausalue 1 suljettiin ja maisemoitiin asianmukaisella tavalla.

Kuva 13. Kaivausalue 1c. Kivirakenteen luoteisprofiili. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 14. Kaivausalue 1c. Kivirakenteen kaakkoisprofiili. Kuva: V. Hakamäki.

3.3. Kaivausalue 2

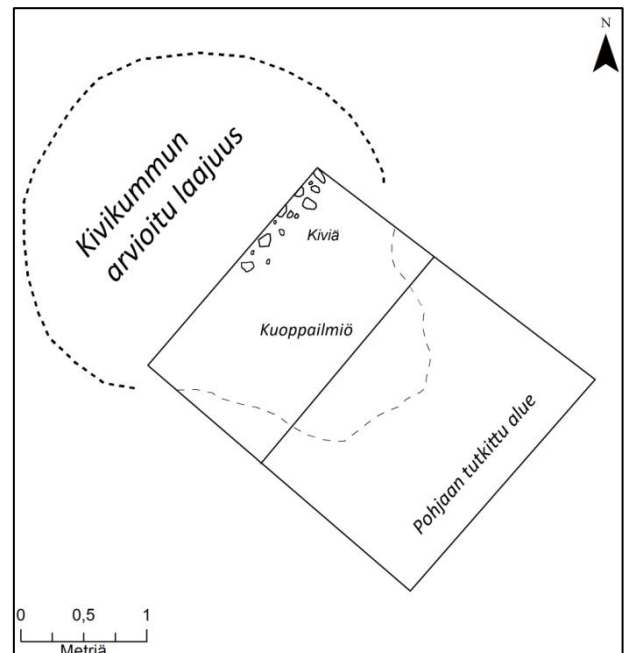
Vuoden 2014 yhteydessä keskeneräiseksi jäänyt kaivausalue 2 avattiin uudelleen vuoden 2015 kaivauksen alussa, sillä edellisessä tutkimuksen yhteydessä alueelta tavattu kuoppailmiö katsottiin aiheelliseksi kaivaa loppuun. Vuoden 2014 kaivauksen päätteeksi saavutettu taso oli suojattu pressulla, mikä helpotti alueen uudelleen avaamista. Jo kertaalleen seulotun täyttömaan poistaminen suoritettiin lapioin. Tämän jälkeen kaivausalueetta laajennettiin noin 0,5 x 0,5 metriä laajalta alueelta, sillä kuopan toinen puolisko haluttiin saada esiin kokonaisuudessaan rakenteen poikkileikkauksen dokumentoimiseksi. Laajennoksen perusteella kuoppailmiön todettiin olevan ilmeisesti halkaisijaltaan noin 1,4 metriä ja muodoltaan säännöllisen pyöreä. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä vuoden 2014 kaivauksen yhteydessä kajoamatta jätettyä puoliskoa ja siihen avattua kahden neliömetrin laajennosta kaivettaessa kuoppailmiön todettiin liittyvän odotettua laajempaan rakennekokonaisuuteen.

Vuoden 2015 kaivauksen perusteella kyseisen kokonaisuuden voidaan todeta koostuvan noin 80 cm syvyydelle jatkuvasta hiilen, mustan likamaan, savikerrosten sekä palaneiden kivien sekaisesta

maarakenteesta sekä sen länsi ja luoteispuolella nähtävissä olevasta palaneista liuskekivistä koostuvasta kivikummusta. Säännöllisen pyöreän muodon sijaan ilmiön havaittiin jatkuvan sekä kaivausalueen 2 pohjois- että eteläprofiileihin muodostaen näin lähinnä pisaran muotoisen maaperän häiriön. Rakenteen poikkileikkausta tarkasteltaessa havaittiin, että erityisesti ilmiön pohjaa lähestyttäessä palaneet kivet näyttivät sijoittuvan kuopan reunoille sekä pohjan tuntumaan. Ilmiön reunoilla havaittiin paikoitellen jopa noin 20 cm paksu savireunus, joka vaikutti tarkoituksenmukaisesti kuopan reunoille valetulta. Kooltaan odotettua suuremman maaperän ilmiön lisäksi alueen länsireunalla havaittiin hieman yllättäen runsaasti palaneita kiviä, jotka näyttivät liittyvän kaivausalueen länsipuolella nähtävissä olleeseen pieneen kumpuun. Kairanäytteiden perusteella kyseinen kumpu sisältää yhtenäisen kivikerroksen tai rakenteen, jonka itäistä reunaa kaivausalueella 2 havaitut palaneet kivet edustivat. Mainittavaa on myös, että suuri osa havaituista kivistä näytti olevan samaa liuskekiveä, kuin vuoden 2014 kaivauksessa paikannetussa pienessä puurakenteen ympäröimässä liedessä (Kuvat 15 ja 16).

Kuva 15. Kaivausalueella 2 havaittu rakennekokonaisuus. Laajennoksen yhteydessä esiin tulleet palaneet kivet ovat nähtävissä kaivausalueen luoteiskulmassa. Tumman likamaan rajapinta jatkuu laajennoksen profiileihin. Kuva: V. Hakamäki.

Kuva 16. Kaivausalueella 2 tavattu rakenne sekä siihen liittyvä kivikumpu. Kuva: V. Hakamäki.

Näiden havaintojen valossa kaivaukselle asetettuja tavoitteita oli arvioitava uudelleen, sillä kaivaukselle määritellyn aikataulu arvioitiin riittämättömäksi havaitun rakennekokonaisuuden perusteelliselle tutkimukselle. Tästä syystä kaivaus päätettiin keskittää jo esiin kaivetun poikkileikkauksen esiin saamiseen ja dokumentointiin. Alueen länsipuolelle avatun laajennoksen alueella havaittuihin ilmiöihin ei sen sijaan enää kajottu, vaan niiden tutkimus päätettiin siirtää tulevaisuuteen. Dokumentaation jälkeen kaivamatta jätetty alue suojattiin muovipussein ja poistettu pintamaa asetettiin takaisin alueelle.

Tutkitulla alueella maata poistettiin lastoin. Ilmiö pieneni jokaisen viiden senttimetrin kerroksen myötä, kunnes noin 80–90 cm syvyydellä kajoamaton pohjamaa saatiin esiin. Lähellä pohjaa palaneiden kivien määrä kasvoi jonkin verran ja maakerrokset muuttuivat huomattavasti tummemmiksi tai yhtenäisen mustiksi. Puhdistetussa profiilissa oli nähtävissä myös runsaasti erilaisia savi-, likamaa- ja hiilikerroksia. Löytöinä kaivausalueelta 2 saatiin pieniä määriä palanutta luuta, piitä ja kenties kiinnostavimpana, rautainen veitsi, jonka puinen varsi oli jossain määrin säilynyt kuoppailmiön maaperässä. Alueen pohjaan kaivamisen jälkeen ilmiön poikkileikkaus dokumentoitiin piirtäen ja valokuvaten ennen kaivausalueen sulkemista (Kuva 17, Kartta 7).

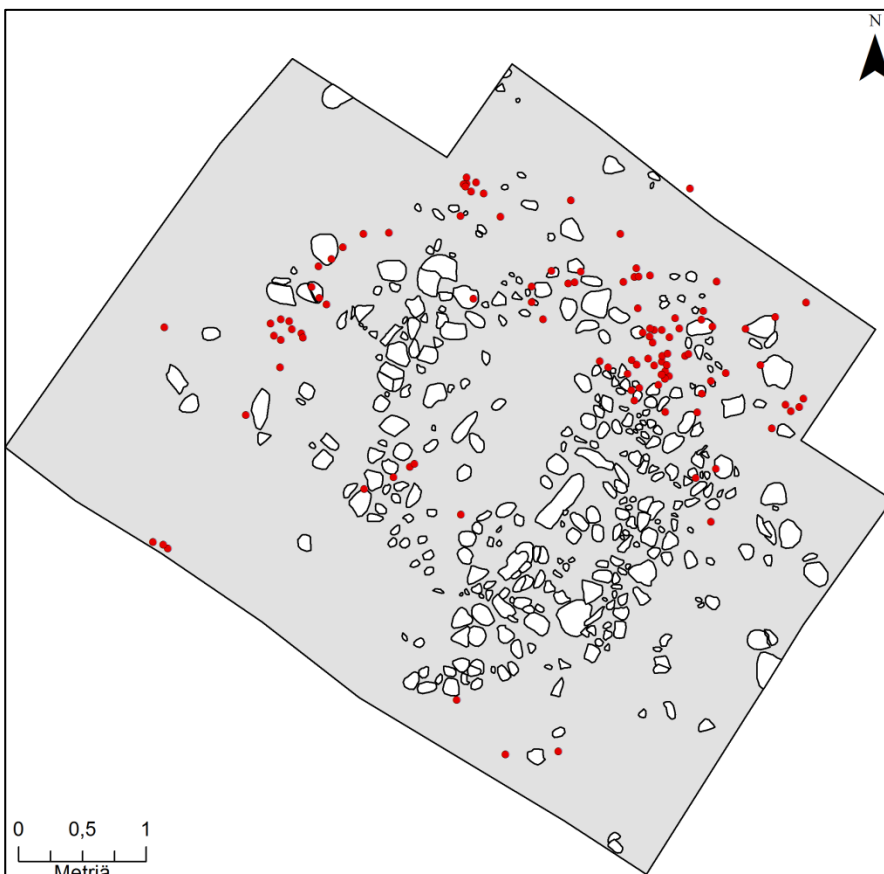
Kuva 17. Kaivausalueella 2 tavatun tumman ilmiön poikkileikkaus. Kuva: V. Hakamäki.

4. LÖYDÖT

4.1. Kaivausalue 1

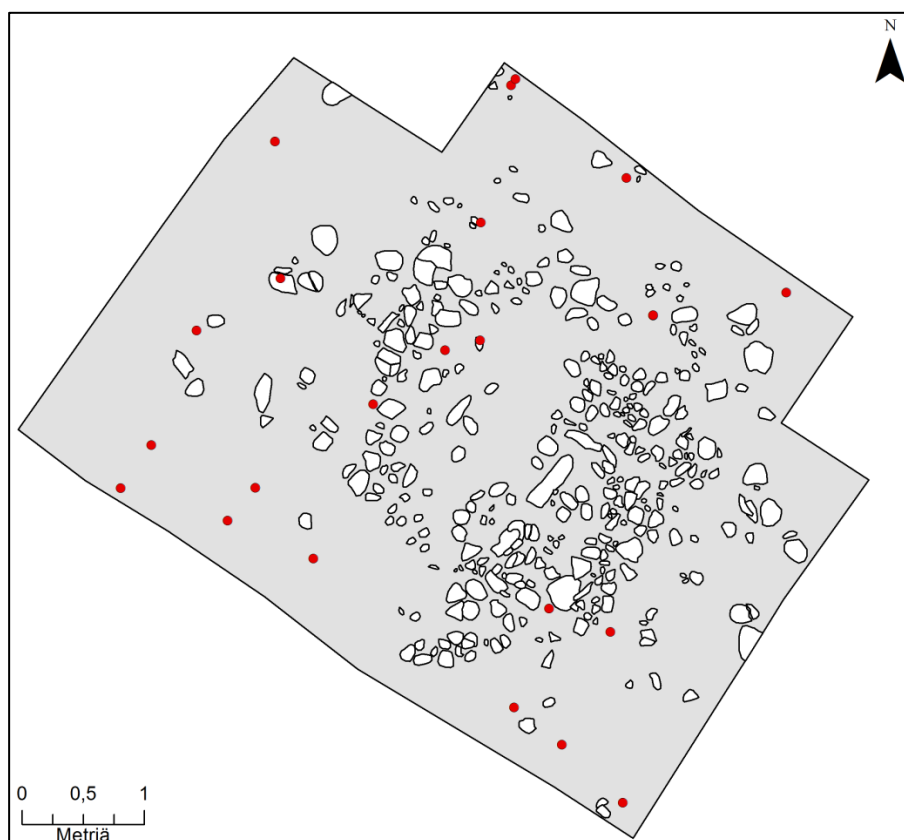
Edellisvuotisen tavoin löytöaineistoa hallitsivat tälläkin kertaa erilaiset eläinluun kappaleet, joita talletettiin erityisesti kaivausalueen koillis- ja pohjoisosista. Kesällä 2014 tutkitusta liedestä ja siihen liittyneestä puurakenteesta poiketen kaivausalueen 1 löytöaineisto oli pääasiallisesti palanutta, eikä edellisenä kesänä tavatulle liedelle ominaisia palamattomia luita tavattu. Myös määrällisesti luuaineisto poikkesi edellisvuotisesta, sillä kaivausalueen 1 löytöaineistoon kuului vain noin 27 grammaa luuta, mikä on huomattavasti viimevuotista vähemmän sillä tuolloin tutkitun ja kooltaan huomattavasti pienemmän lieden ympäriltä osteologista aineistoa talletettiin puolisen kiloa. Levintänsä puolesta luuaineisto sijoittui kaivausalueella havaitun kivirakenteen reunoille, erityisesti alueilla, joilla esiintyi tummaa likamaata (Kuva 18). Erityisesti kivirakenteen pohjoispuolella sijaitseva ja kooltaan varsin suuri likamaan alue tarjosi runsaasti luita, mutta myös muita löytöjä. Huomattavaa lienee myös, että vaikka useimmat Pirttitörmän löydöt ovat löytyneet miltei välittömästi sammalen alta, kaivausalueella 1 maata oli poistettava liki kymmenen senttiä ennen luumäärien kasvua.

**Kuva 18. Palaneen luun levintä kaivausalueella 1.
Kuva: V. Hakamäki.**

Luiden lisäksi kaivausalueelta 1 paikannettiin pieniä määriä myös muuta materiaalia. Muista löydöistä suurimman ryhmän muodostavat pii-iskokset, joita talletettiin kivirakenteen reunoilta kaiken kaikkiaan 25 kappaletta. Pii-iskoksia havaittiin kaikkialta kaivausalueelta, eikä niiden levinnässä ole nähtävissä selkeää systematiikkaa, joskaan niiden levintä ei näytä suuressa määrin yltävän kivirakenteen sisäosiin (Kuva 19). Lisäksi kaivauksen kuluessa paikannettiin kaiken kaikkiaan viisi pronssi- tai kuparilevyn kappaletta, jotka vertautuvat muotonsa puolesta aikaisemmin alueelta löytyneisiin metalliastian kappaleisiin.¹² Lisäksi paikannettiin muutamia hyvin fragmentaarisia rautaesineitä ja -esineen kappaleita, joista yksi on tunnistettavissa rautanaulaksi (Kuva 20).

Kuva 19. Pii-iskosten levintä kaivausalueella 1.
Kuva: V. Hakamäki.

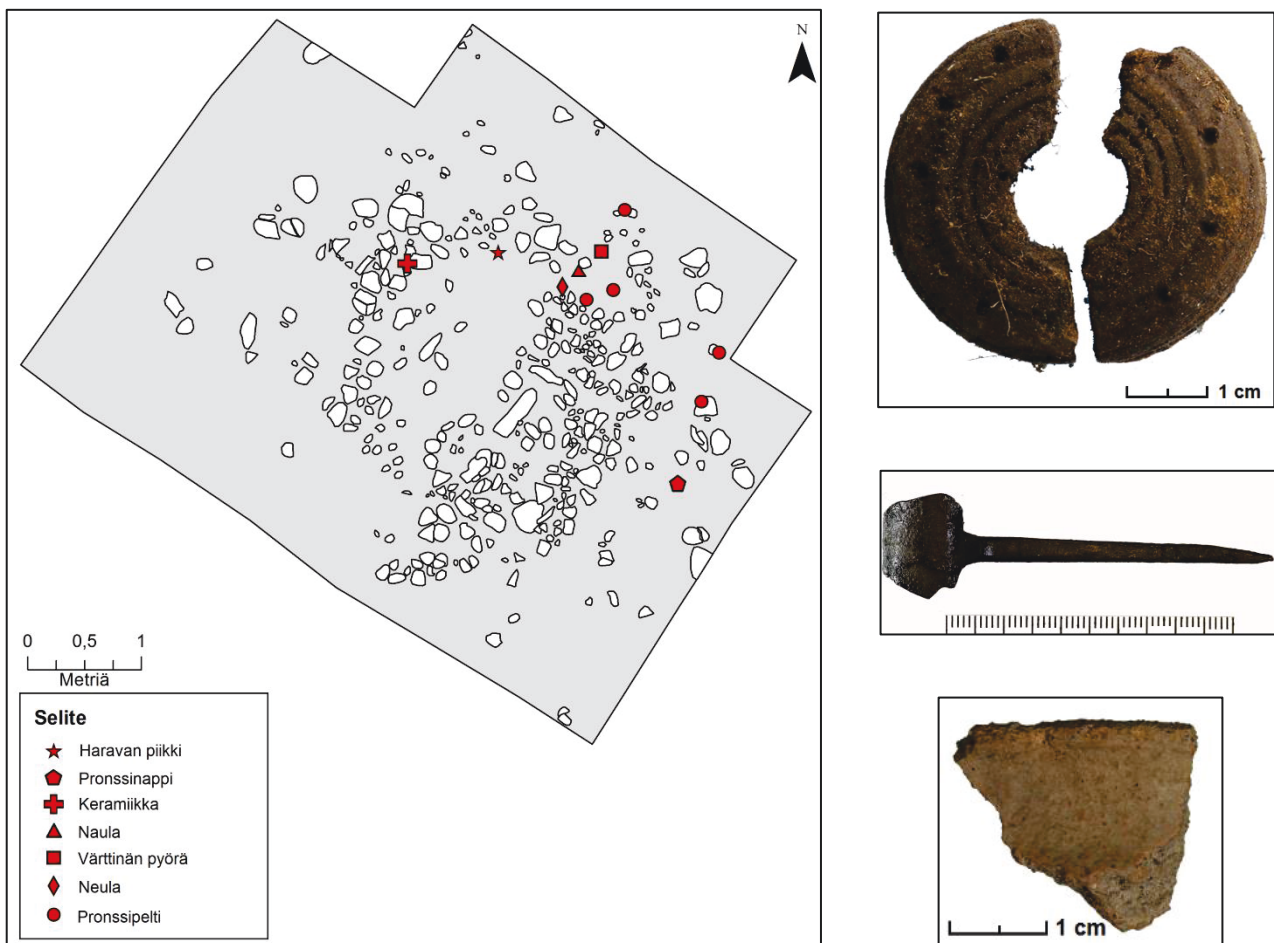

Kaivausalueella 1 havaittiin kenttätöiden kuluessa myös muita esinelöytöjä. Näihin kuuluvat puinen ja voimakkaasti hiiltynyt työstetty puun kappale, ilmeisesti sarvesta valmistettu varttinän pyörä, pieni ja huonokuntoinen pronssinen nappi, yksi kappale keramiikkaa sekä hevosenkenkäsoljen neula. Hiiltynyt puinen kappale löytyi kivirakenteen sisäpuolelta kaivausalueen pohjoispuolelta ja on muotonsa puolesta tunnistettavissa todennäköisimmin

¹² Hakamäki 2014.

haravan piikiksi. Sarvesta valmistettu, ura- ja reikäihein koristeltu värttinän pyörä otettiin talteen niin ikään kaivausalueen pohjoislaidalta pian pintamaan poiston jälkeen. Esine oli löydettyessä kahdessa osassa, mutta muutoin verrattain hyvin säilynyt. Tarkkaa vastinetta ei tätä kertomusta laadittaessa ole löydetty, mutta otettaessa huomioon Pirttitörmältä löydetty muu esineistö sekä edellisvuotisesta luuaineistosta teetetyt radiohiiliajoitukset, lienee värttinän pyörääkin turvallista pitää rautakauden lopulle tai keskiajan alkuun ajoittuvaksi. Pientä pronssista nappia on kokonsa ja kuntonsa puolesta hankala tyypitellä ja kyseessä voi periaatteessa olla myös jonkin muun muodoltaan kuperan tai pyöreän esineen kappale. Esine löytyi kaivausalueen itälaidalta kivirakenteen ulkopuolelta. Kaivausalueen keskivaiheilta kenttätöiden loppupuolella havaittu keramiikan kappale lienee samankaltaista karjalaista keramiikkaa kuin vuonna 2014 löydetty, joskin kyseinen kappale on väriltään hieman vaaleampaa. Kaivauksen loppupuolella niin ikään löydetty koristelematon hevosenkenkäsoljen neula on materiaaliltaan messinkiä ja varsin hyvin maassa säilynyt.

Kuva 20. Muiden löytöjen levintä kaivausalueella 1 sekä muutamia löytöjä. Oikealla (ylhäältä alas) värttinän pyörä, soljen neula sekä keramiikan kappale (Levintäkartta: V. Hakamäki, Esinekuvat: J. Ruotsalainen).

4.2. Kaivausalue 2

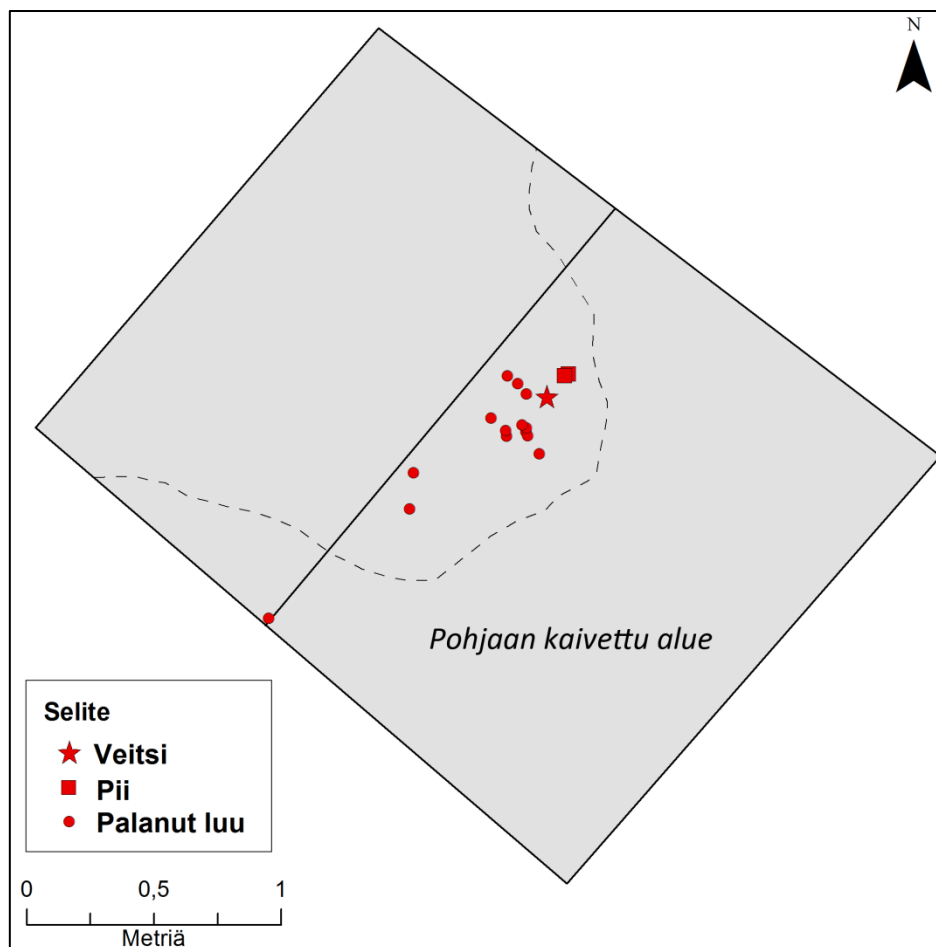
Kaivausalueen 2 löytöaineisto osoittautui odotetusti pääkaivausaluetta vähäisemmäksi. Palanutta luuta havaittiin paikoitellen, mutta kokonaisuudessaan määrä jäi vain noin 2 grammaan. Piitä otettiin talteen kaksi kappaletta. Sekä pii-iskokset että palaneet luut paikannettiin alueella olleen kuoppailmiön täyttömaasta. Hieman yllättäen kuoppailmiön pohjan tuntumasta löytyi myös rautainen ja kärkiosastaan katkennut veitsi, jonka kahvaan liittyneet puuosat olivat säilyneet maassa verrattain hyvin (Kuva 21). Esine on pahasti ruostunut ja sen kärjestä on katkennut – kenties jo ennen maahan joutumista – useita senttimetrejä pitkä kappale. Muodoltaan esine muistuttaa hedelmä- tai pöytäveistä ja sen typologiaan perustuva ajoitus liikkunee todennäköisesti 1200-luvun paikkeilla.¹³

Edellä kuvattuja havaintoja lukuun ottamatta kaivausalue 2 tarjosi vain vähän löytöjä (Kuva 22). Tosin otettaessa huomioon menneinä kesinä metallinilmaisimella tai kaivauslöytöinä saadut esineet (esimerkiksi hopearaha ja pronssinen eläinriipus) löytöaineistoa voidaan pitää varsin monipuolisena. Aineiston mielenkiintoisuutta korostavat myös tämänkertaisissa kaivauksissa tehdyt kuoppailmiöön ja siihen liittyvään laajempaan kokonaisuuteen liittyvät havainnot.

Kuva 21. Kaivausalueelta 2 löydetty puukahvainen veitsi paikallaan. Kuva: V. Hakamäki.

¹³ Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen emerituslehtori Pentti Koivusen tiedonanto.

Kuva 22. Kaivausalueen 2 löytöjen levintä. Kuva: V.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULKINTA

Pirttitörmän vuoden 2016 kaivaustutkimus toi lisää tietoa asuinpaikan rautakauden lopun ja keskiajan alun käyttövaiheesta. Kaivausalueelta 1 paikannettiin kookas kivirakenne, joka muotonsa, kokonsa, maaperänsä ja löytömateriaalinkin perusteella viittaa suurikokoiseen tulisijaan. Kooltaan rakenne oli noin 2,7 x 2,5 metriä, mutta rikkoutuneisuudestaan johtuen sen alkuperäiset mitat ovat olleet kenties jonkin verran pienemmät. Muodoltaan rakenne on todennäköisesti ollut nelikulmainen ja palaneiden kivien suuresta määrästä päätellen myös varsin korkea. Muotonsa puolesta kyseessä saattaa olla esimerkiksi kiuasmainen rakenne, jolloin tulisija on todennäköisesti kuulunut asuinkäytössä olleeseen pirttiin tai mahdollisesti saunaan tai riiheen. Löytöinä rakenteen alueella tavattiin palanutta luuta, piitä, erilaisia metallifragmentteja, keramiikkaa, haravan piikki, värttinän pyörä sekä hevosenkenkäsoljen neula, joskin löytömäärät olivat edellisvuotista keittokotaa huomattavasti pienempiä erityisesti luuaineiston osalta. Havainto

näyttäisi olevan linjassa kiukaan perinteisen käyttötarkoituksen kanssa – kiuasrakenteiden käyttö keskittyi yleensä asunnon lämmittämiseen, eikä niissä ollut leivän- tai ruoanvalmistukseen tarkoitettua liettä.

Kaivausalueella 2 havaittua kuoppailmiötä ei ollut mahdollista tutkia loppuun saakka vaikka näin oli alun perin tarkoitus. Pyöreäksi arvioidun kuoppailmiön nimittäin havaittiin olevan osa odotettua suuremaa ja monimutkaisempaakin rakennekokonaisuutta, jonka yhtä ”kulmaa” tai osaa kesinä 2014 ja 2015 kaivettu tumman likamaan alue edustaa. Näin ollen aikaisemmat tulkinnat keittokuopasta tai jonkinasteisesta jätekuopasta on asetettava kyseenalaisiksi ainakin siihen saakka, että rakenne saadaan kokonaisuudessaan tutkittua. Toisaalta Pirttitörmän tutkimustarve ylittää myös muihin kysymyksiin. Esimerkiksi kohteen laajuutta ei ole vielä kartoitettu kattavasti, joskin tähän mennessä suoritettut tutkimukset ovat osoittaneet kyseessä olevan varsin laajalle levittäytyvän ja hyvin säilyneen myöhäisen rautakauden ja keskiajan alun kohteen. Lisäksi alueella yhä nähtävissä olevia ja maan pinnalle näkyviä ilmiöitä olisi syytä tarkastella kaivauksin. Tulevat kenttätyöprojektit tulevat tuomaan lisätietoja Pirttitörmän ja samalla koko lijoen suistoalueen varhaisesta käyttövaiheesta.

6. BIBLIOGRAFIA

6.1. Painamattomat lähteet

Hakamäki, Ville. 2013. *Ii. Keskustaaajama-alue. Arkeologinen inventointi 5.-7. ja 13. elokuuta 2013.* Inventointikertomus. Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

Hakamäki, Ville. 2014. *Ii. Illinsaari 3 (Pirttitörmä). Rautakauden lopun ja keskiajan alun asuinpaikan koekaivaus 2.–19.6.2014.* Tutkimuskertomus. Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

Hakamäki, Ville. 2015. *Ii. Illinsaari 1. Rautakautisen löytöpaikan koekaivaus 1.–12.6.2015.* Tutkimuskertomus. Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

Kuusela, Jari-Matti. 2013. *Ii. Illinsaari 3. Myöhäisrautakautisen löytöpaikan tarkastuskertomus.* Tarkastuskertomus. Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine (kopio Museoviraston arkistossa).

6.2. Tutkimuskirjallisuus

Hakamäki, Ville & Janne Ikäheimo. 2015. Iin Illinsaaren Pirttitörmä. Asuinpaikka rautakauden ja keskiajan taitteesta. *Faravid* 39, 7–22.

Ikäheimo, Janne. 2015. Iin Illinsaaren keskiaikainen tinakannu. *Faravid* 38, 39–59.

Kallio-Seppä, Titta, Janne Ikäheimo & Kirsti Paavola (toim.) 2011. *Iin Vanhan Haminan kirkko ja hautausmaa. Arkeologisia tutkimuksia.* Iin kunta, Ii.

Kuusela, Jari-Matti, Janne Ikäheimo, Ville Hakamäki, Rosa Vilkama & Anna-Kaisa Salmi 2013. Suutarinniemi: The Late Iron Age/Early Medieval cemetery of Ii (Northern Ostrobothnia, Finland). *Fennoscandia Archaeologica* XXX, 126–132.

Kuusela, Jari-Matti. 2015. Iin Illinsaaren Suutarinniemen kalmisto ja sen konteksti. *Faravid* 40: 5–30.

7. KARTTALUETTELO

Kartta 1. Yleiskartta tutkimusalueesta. Vuoden 2015 kaivausalueet on merkitty mustalla ja vuoden 2014 harmaalla. Kartalla näkyvät ristit edustavat alueelle määriteltyjä kiintopisteitä 1-3.

Kartta 2. Kaivausalue 1 pintamaan poiston jälkeen.

Kartta 3. Kaivausalue 1 tasossa 1.

Kartta 4. Kaivausalue 1 tasossa 2.

Kartta 5. Kaivausalue 1 tasossa 3.

Kartta 6. Kaivausalue 1c. Luoteis- ja kaakkoisprofiilit.

Kartta 7. Kaivausalue 2 luoteisprofiili.

Kartta 8. Kaivausalue 1, pinta-arvot (mmpy.).

Kartta 9. Kaivausalue 1, pohja-arvot.

Kartta 10. Kaivausalue 2, pohja-arvot.

8. KUVALUETTELO

Kuvaajien nimikirjaimet: V.H.=Ville Hakamäki, MR=Marita Ruotsalainen

#	pvm	klo	suunta	aihe	Kuvaaja
1	10.8.	8:57	itään	Harvennushakkuiden jäljet alueella	V.H
2	"	8:57	länteen	"	"
3	"	10:05	etelään	Kaivausalue 1 ennen toimenpiteitä	"
4	"	"	"	"	"
5	"	"	"	"	"
6	"	10:06	itään	"	"
7	"	"	"	"	"
8	"	"	"	"	"
9	"	"	"	"	"
10	"	"	pohjoiseen	"	"
11	"	"	"	"	"
12	"	14:17	etelään	Kiviröykkiötä puhdistetaan Pirttitörmällä	"
13	"	"	itään	"	"
14	11.8.	13:01	länteen	Kaivausalue 2. kuoppailmiö puhdistettuna	"
15	"	"	"	"	"
16	"	"	"	"	"
17	"	14:38	"	Kaivausalue 2. vuoden 2014 tasossa	"
18	"	"	"	"	"
19	"	14:38	"	"	"
20	12.8.	10:35	etelään	Kaivausalue 1. taso 0	"
21	"	"	"	"	"
22	"	11:00	etelään	Kaivausalue 1. taso 0	"
23	"	"	itään	"	"
24	"	"	"	"	"
25	"	"	"	"	"
26	"	11:05	pohjoiseen	"	"
27	"	"	"	"	"
28	"	"	"	"	"
29	"	"	länteen	"	"
30	"	"	"	"	"
31	"	"	"	"	"
32	"	11:07	lounaaseen	Kaivausalue 1 röykkiö	"
33	"	"	"	"	"
34	"	"	"	"	"
35	"	"	kaakkoon	"	"
36	"	"	"	"	"
37	"	"	"	"	"
38	"	"	p-koilliseen	"	"

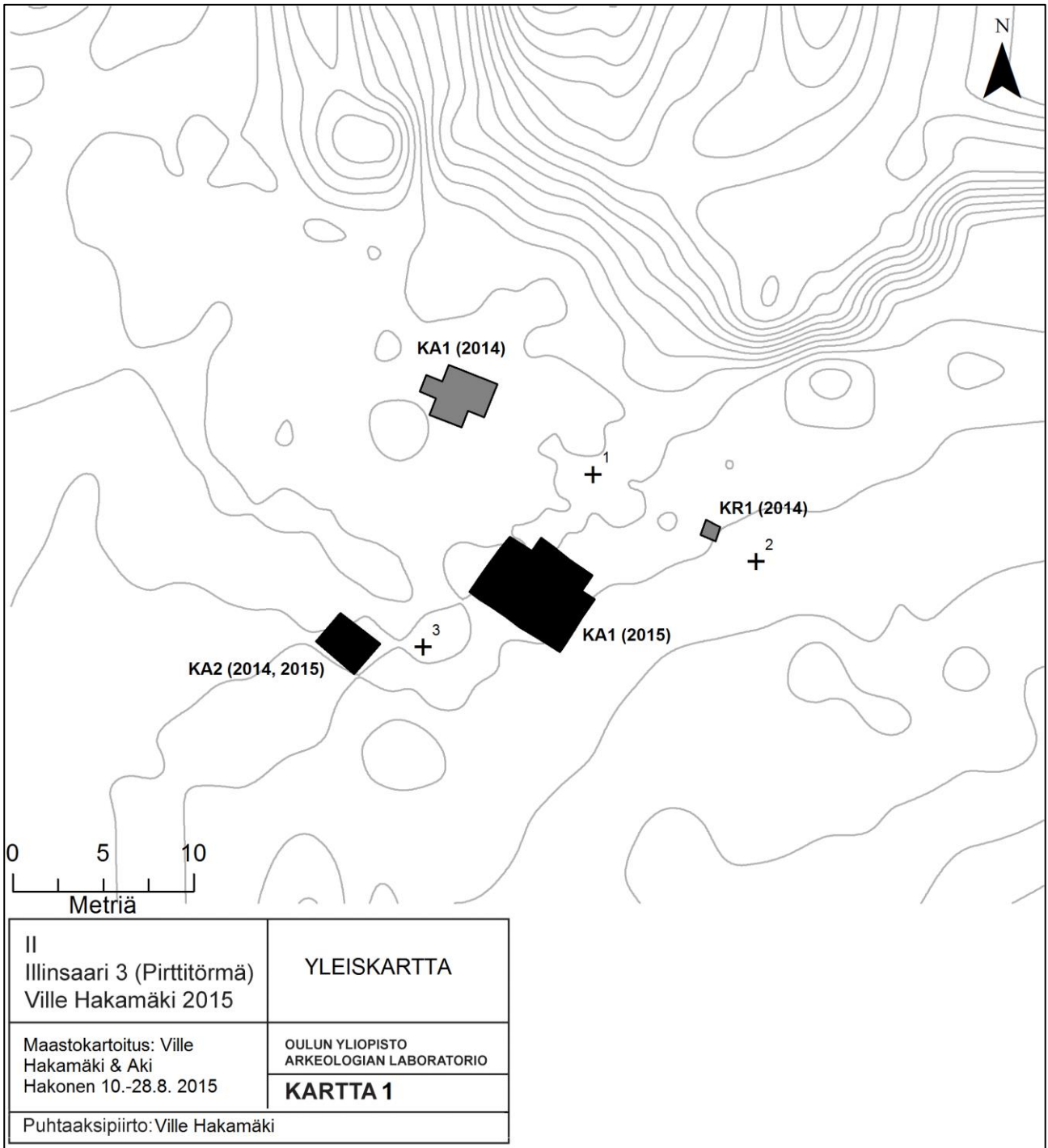
39	"	"	"	"	"
40	"	"	länteen	"	"
41	"	"	"	"	"
42	"	14:22	ylhäältä	KM 40556:152 <i>in situ</i>	"
43	"	"	"	"	"
44	13.8.	13:11	länteen	Kaivausalue 2, laajennos 1, taso 0	M.R
45	"	"	"	"	"
46	"	"	"	"	"
47	14.8.	10:39	ylhäältä	"Palanutta savea" tai rikastunutta liusketta <i>in situ</i>	V.H
48	"	12:25	länteen	Kaivausalue 2 kuoppailmiön pohja lähestyy	"
49	"	"	"	"	"
50	"	"	"	"	"
51	"	"	"	Kaivausalue 2. kuoppailmiö	"
52	"	"	"	"	"
53	"	14:46	"	"	"
54	"	"	"	"	"
55	"	"	"	"	"
56	"	14:47	"	"	"
57	"	"	"	"	"
58	18.8.	8:51	etelään	Kaivausalue 1a, rökkiö tutkittuna tasoon 1	"
59	"	"	"	"	"
60	"	"	"	"	"
61	"	8:52	itään	"	"
62	"	"	"	"	"
63	"	8:53	pohjoiseen	"	"
64	"	"	"	"	"
65	"	9:12	ylhäältä	KM 40556:78 <i>in situ</i>	"
66	"	"	"	"	"
67	"	"	"	"	"
68	19.8.	8:48	länteen	Kaivausalue 2 kuoppailmiön poikkileikkaus	"
69	"	8:51	"	"	"
70	"	8:52	"	"	"
71	"	8:53	"	"	"
72	"	8:54	"	"	"
73	"	8:55	"	"	"
74	"	8:56	"	"	"
75	"	"	etelään	Kaivausalue 2 eteläpuoli	"
76	"	9:33	lounaaseen	Kaivausalue 1b taso 1 puhdistettuna	"
77	"	"	"	"	"
78	"	14:53	etelään	työkuva	"
79	"	"	"	"	"
80	"	11:31	länteen	Kaivausalue 1b, taso 1	"
81	"	"	"	"	"
82	"	"	"	"	"
83	"	"	"	"	"
84	"	"	"	"	"

85	"	"	"	"	"
86	"	"	"	"	"
87	"	"	"	"	"
88	20.8.	9:22	länteen	Kaivausalue 1 taso 1 (1b etualalla)	"
89	"	"	"	"	"
90	"	"	"	"	"
91	"	9:23	etelään	"	"
92	"	"	"	"	"
93	"	"	"	"	"
94	"	9:24	"	kaivausalue 1 taso 1	"
95	"	"	lounaaseen	Kaivausalue 1b, taso 1	"
96	"	9:25	ylhäältä	"	"
97	"	"	"	"	"
98	"	"	"	"	"
99	"	"	"	"	"
100	"	"	"	"	"
101	"	9:29	"	"	"
102	"	"	"	"	"
103	"	"	"	"	"
104	21.8.	13:22	lounaaseen	Kaivausalue 1 a ja taso 2	"
105	"	"	"	"	"
106	"	"	"	"	"
107	"	"	etelään	Kaivausalue 1 a ja b	"
108	"	"	"	"	"
109	"	13:23	itään	"	"
110	"	"	"	"	"
111	"	13:24	koilliseen	Kaivausalue 1a, taso 2	"
112	"	"	"	"	"
113	"	"	"	"	"
114	"	"	itään	Kaivausalue 1. alue 1a tasossa 2 etualassa	"
115	"	13:27	ylhäältä	Kaivausalue 1b - kivirakenne ylhäältä	"
116	"	"	"	"	"
117	"	"	"	"	"
118	"	"	"	"	"
119	"	"	"	"	"
120	"	"	"	"	"
121	"	"	"	"	"
122	24.8.	14:55	etelään	Kaivausalue 1b taso 2	"
123	"	14:56	"	"	"
124	"	14:58	lounaaseen	Kaivausalueet 1a ja b tasossa 2	"
125	"	"	"	"	"
126	"	"	"	"	"
127	"	15:20	ylhäältä	Kaivausalue 1b kivirakennetta ja palanutta hiekkaa	"
128	"	"	"	"	"
129	"	"	"	"	"
130	"	15:38	"	Kaivausalue 1a: hiekanalainen savikerros	"

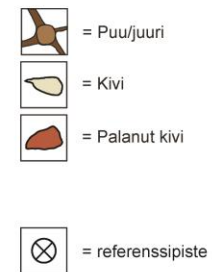
131	"	"	"	"	"
132	"	"	"	"	"
133	"	"	"	"	"
134	"	"	"	"	"
135	25.8.	8:24	etelään	Kaivausalue 1b taso 2	"
136	"	"	"	"	"
137	"	"	"	"	"
138	"	10:42	"	Maisteri Hakonen dokumentoi tasoa 3 piirtäen	"
139	26.8.	10:07	etelään	Kaivausalue 1a taso 3	"
140	"	"	"	"	"
141	"	"	"	"	"
142	"	10:42	lounaaseen	"	"
143	"	"	"	"	"
144	"	"	"	"	"
145	"	10:43	länteen	Kaivausalueet 1a ja b tasossa 3	"
146	"	"	"	"	"
147	"	"	etelään	"	"
148	"	"	"	"	"
149	"	15:04	ylhäältä	Kaivausalue 1b hiekan alainen savikerros	"
150	"	"	"	"	"
151	"	15:30	etelään	Kaivausalue 1b steriili pohjamaa	"
152	"	"	"	"	"
153	"	"	"	"	"
154	27.8.	11:19	etelään	Kaivausalue 1b pohja	"
155	"	"	etelään	"	"
156	"	"	"	"	"
157	"	"	itään	Kaivausalue 1a länsiprofiili	"
158	"	"	"	"	"
159	"	"	"	"	"
160	"	"	"	"	"
161	"	"	"	"	"
162	"	"	"	"	"
163	"	"	"	"	"
164	"	"	"	"	"
165	"	"	"	"	"
166	"	"	"	"	"
167	"	"	"	"	"
168	"	"	"	"	"
169	"	"	"	"	"
170	"	"	"	"	"
171	"	"	"	"	"
172	"	"	"	"	"
173	"	"	"	"	"
174	"	13:04	lounaaseen	Kaivausalue 2 maisemoituna	"
175	"	"	lounaaseen	"	"
176	"	14:20	länteen	Kaivausalue 1b itäprofiili	"

177	"	"	"	"	"
178	"	"	"	"	"
179	"	"	"	"	"
180	"	"	"	"	"
181	"	"	"	"	"
182	"	"	"	"	"
183	"	"	"	"	"
184	"	"	"	"	"
185	"	"	"	"	"
186	"	"	"	"	"
187	"	"	"	"	"
188	28.8.	9:14	ylhäältä	Kaivausalue 1c	"
189	"	"	"	"	"
190	"	"	"	"	"
191	"	"	"	"	"
192	"	"	"	"	"
193	"	"	"	"	"
194	"	9:49	ylhäältä	KM 40556:75 <i>in situ</i>	"
195	"	"	"	"	"
196	"	"	"	"	"
197	"	10:23	"	Kaivausalue 1c	"
198	"	10:24	"	"	"
199	"	"	"	"	"
200	"	"	"	"	"
201	"	"	"	"	"
202	"	"	"	"	"
203	"	13:32	"	"	"
204	"	"	"	"	"
205	"	10:48	"	"	"
206	"	11:07	"	"	"
207	"	"	"	"	"
208	"	11:08	"	"	"
209	"	"	"	"	"
210	"	"	"	"	"
211	"	"	"	"	"
212	"	16:00	etelään	Kaivausalue 1 maisemoituna	"
213	"	"	"	"	"

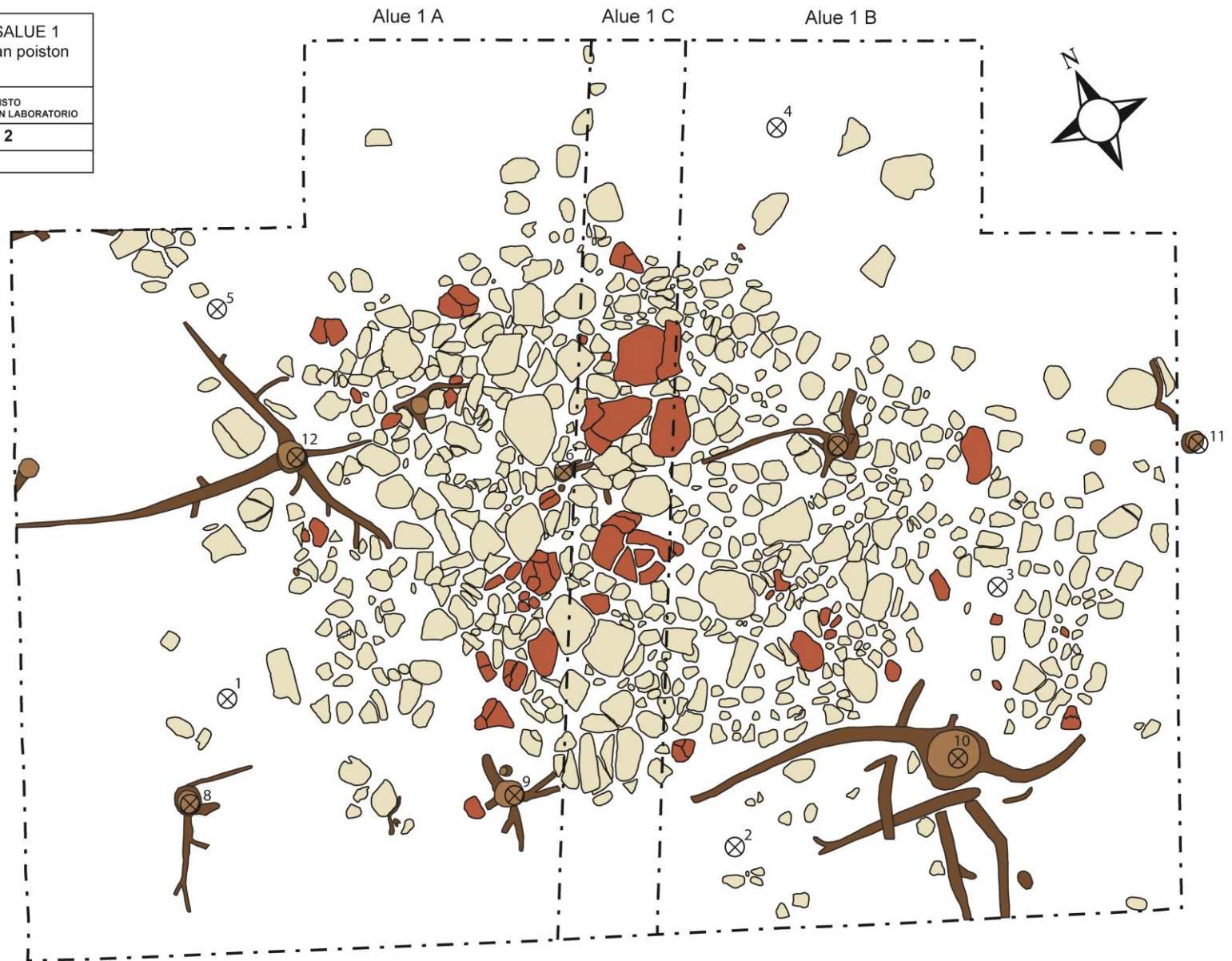
9. KARTAT

II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 Pintamaan poiston jälkeen
Aki Hakonen 13.8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 2
Puhtaaksi piirto: Aki Hakonen	

1. 7246324.365; 425693.291; 9.651
2. 7246322.097; 425695.021; 9.652
3. 7246322.548; 425696.950; 9.650
4. 7246325.013; 425697.275; 9.687
5. 7246326.021; 425694.470; 9.595
6. 7246324.145; 425695.467; 10.099
7. 7246323.586; 425696.554; 9.975
8. 7246323.958; 425692.778; 10.050
9. 7246323.062; 425694.120; 10.045
10. 7246321.835; 425696.121; 9.997
11. 7246322.399; 425698.040; 9.947
12. 7246325.182; 425694.306; 9.839

3 m

II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 Taso 1 Röykkiön alataso
Aki Hakonen 18.-21.8.2015 28.8.2015 (hahmotelma)	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 3
Puhtaaksipiirto: Aki Hakonen	

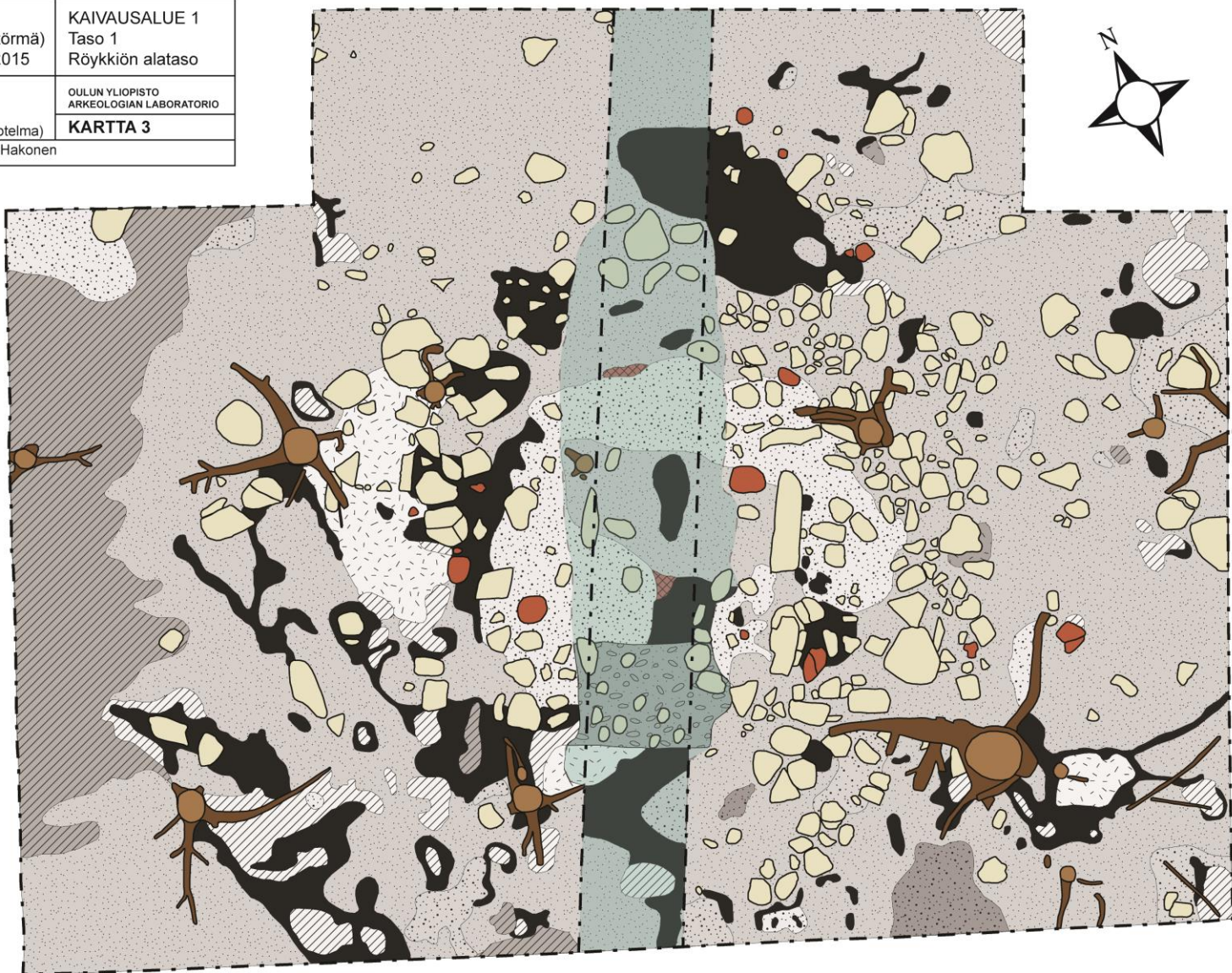
Alue 1 A

Alue 1 C

Alue 1 B

- = Puu/juuri
- = Kivi
- = Palanut kivi
- = Hiilensekainen tumma siitti
- = Punertavan ruskea savi
- = Vaalea savi
- = Punainen siitti
- = Kellertävä siitti
- = Harmaanruskea hieno hiekka
- = Punertavan ruskea hiekka
- = Vaalean harmaa hiekka
- = Kellertävä hiekka
- = Palanut hiekka
- = Kivihahmotelma
- = Alueen 1 C hahmotelma

3 m

II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 Taso 2
Aki Hakonen 21.-25.8.2015 28.8.2015 (hahmotelma)	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
Puhtaaksipiirto: Aki Hakonen	KARTTA 4

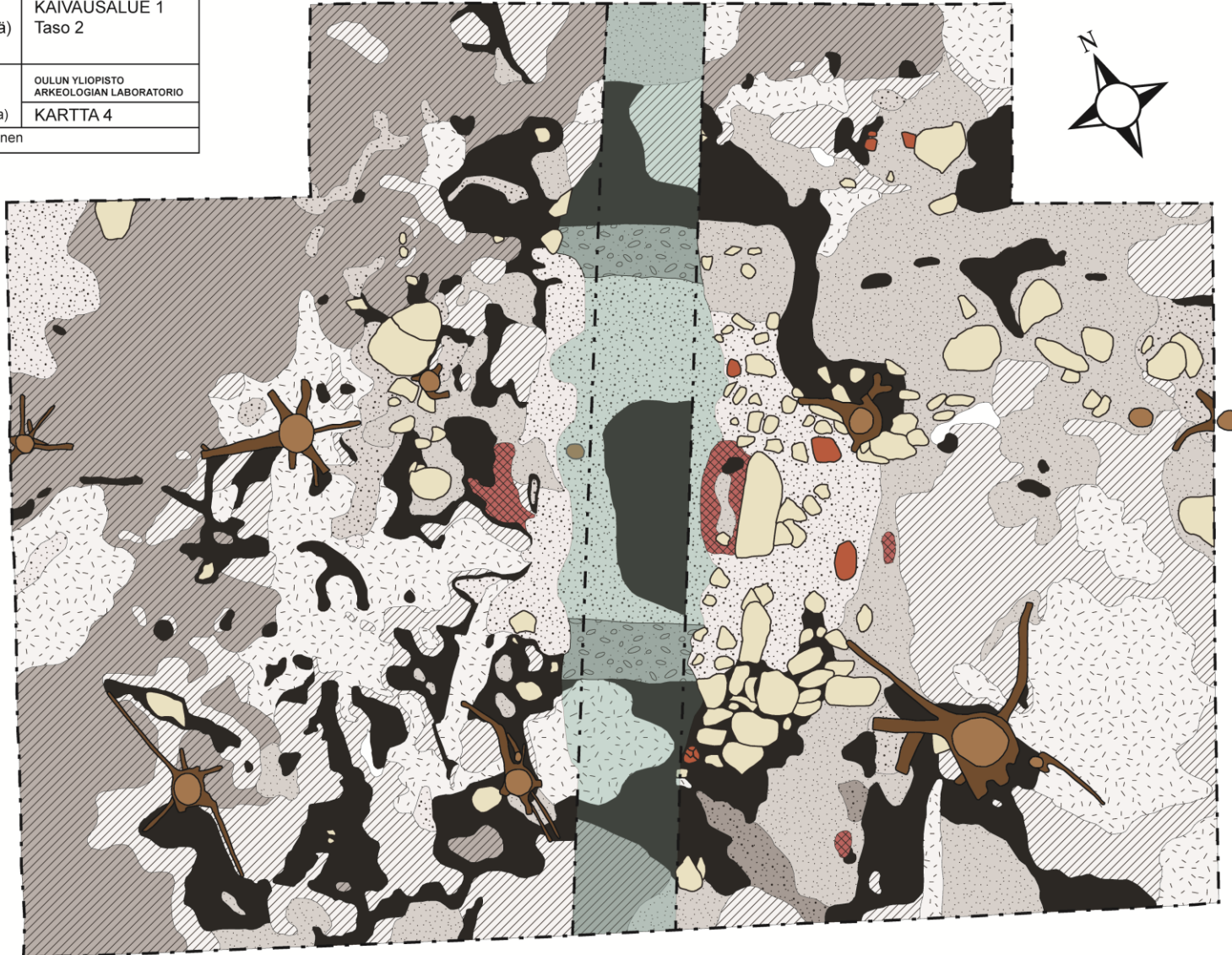
Alue 1 A

Alue 1 C

Alue 1 B

- = Puu/juuri
- = Kivi
- = Palanut kivi
- = Hiilensekainen tumma siltti
- = Punertavan ruskea savi
- = Vaalea savi
- = Punainen siltti
- = Kellertävä siltti
- = Harmaanruskea hieno hiekka
- = Punertavan ruskea hiekka
- = Vaalean harmaa hiekka
- = Kellertävä hiekka
- = Palanut hiekka
- = Kivihahmotelma
- = Alueen 1 C hahmotelma

3 m

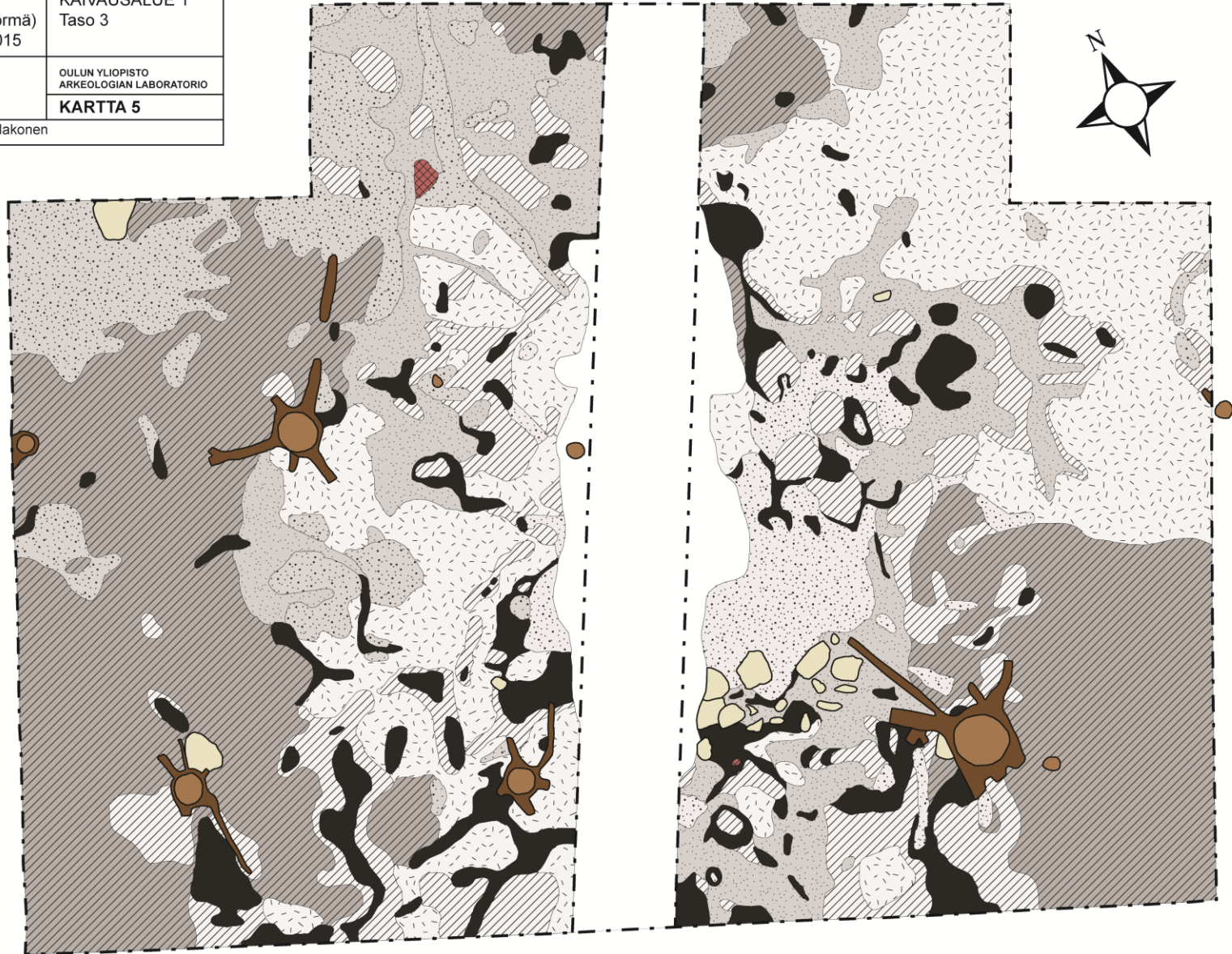
II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 Taso 3
Aki Hakonen 25.-26.8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 5
Puhtaaksipiirto: Aki Hakonen	

Alue 1 A

Alue 1 C

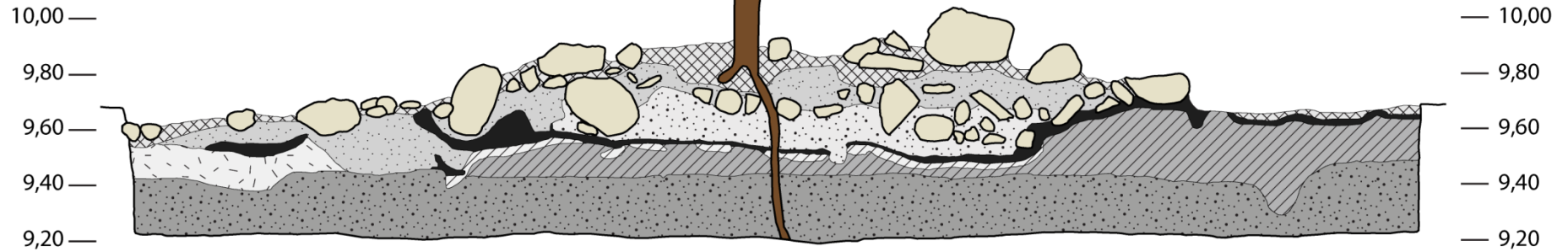
Alue 1 B

- = Puu/juuri
- = Kivi
- = Hiilensekainen tumma siltti
- = Punertavan ruskea savi
- = Vaalea savi
- = Kellertävä siltti
- = Harmaanruskea hieno hiekka
- = Vaalean harmaa hiekka
- = Kellertävä hiekka
- = Palanut hiekka

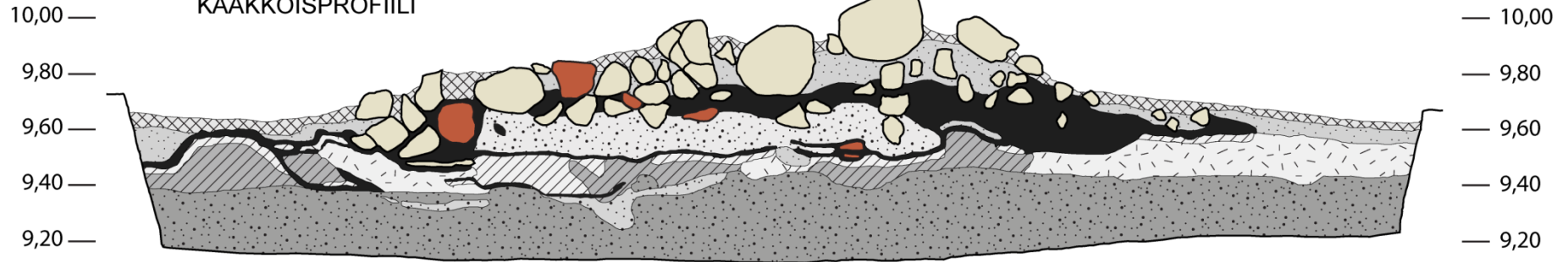

3 m

LUODEPROFIILI

KAAKKOISPROFIILI

3 m

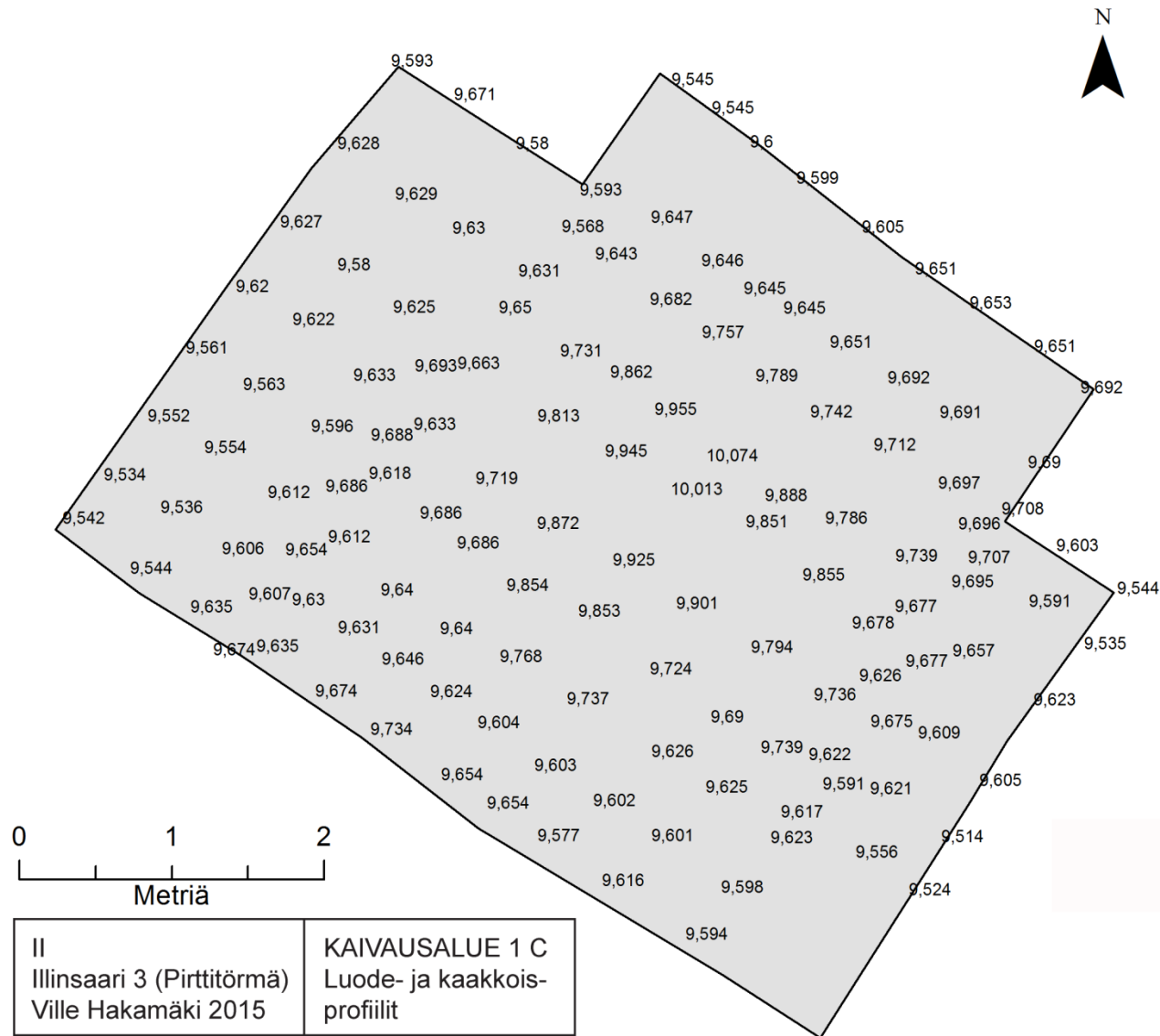
II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 C Luode- ja kaakkois- profiilit
Aki Hakonen 27.8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 6
Puhtaaksipiirto: Jasmin Ruotsalainen & Aki Hakonen	

= Puu/juuri	= Punertavan ruskea savi	= Punertavan ruskea hiekka
= Kivi	= Vaalea savi	= Vaalean harmaa hiekka
= Palanut kivi	= Kellertävä siltti	= Kellertävä hiekka
= Hiilensekainen tumma siltti	= Harmaanruskea hieno hiekka	= Humuksen pohja

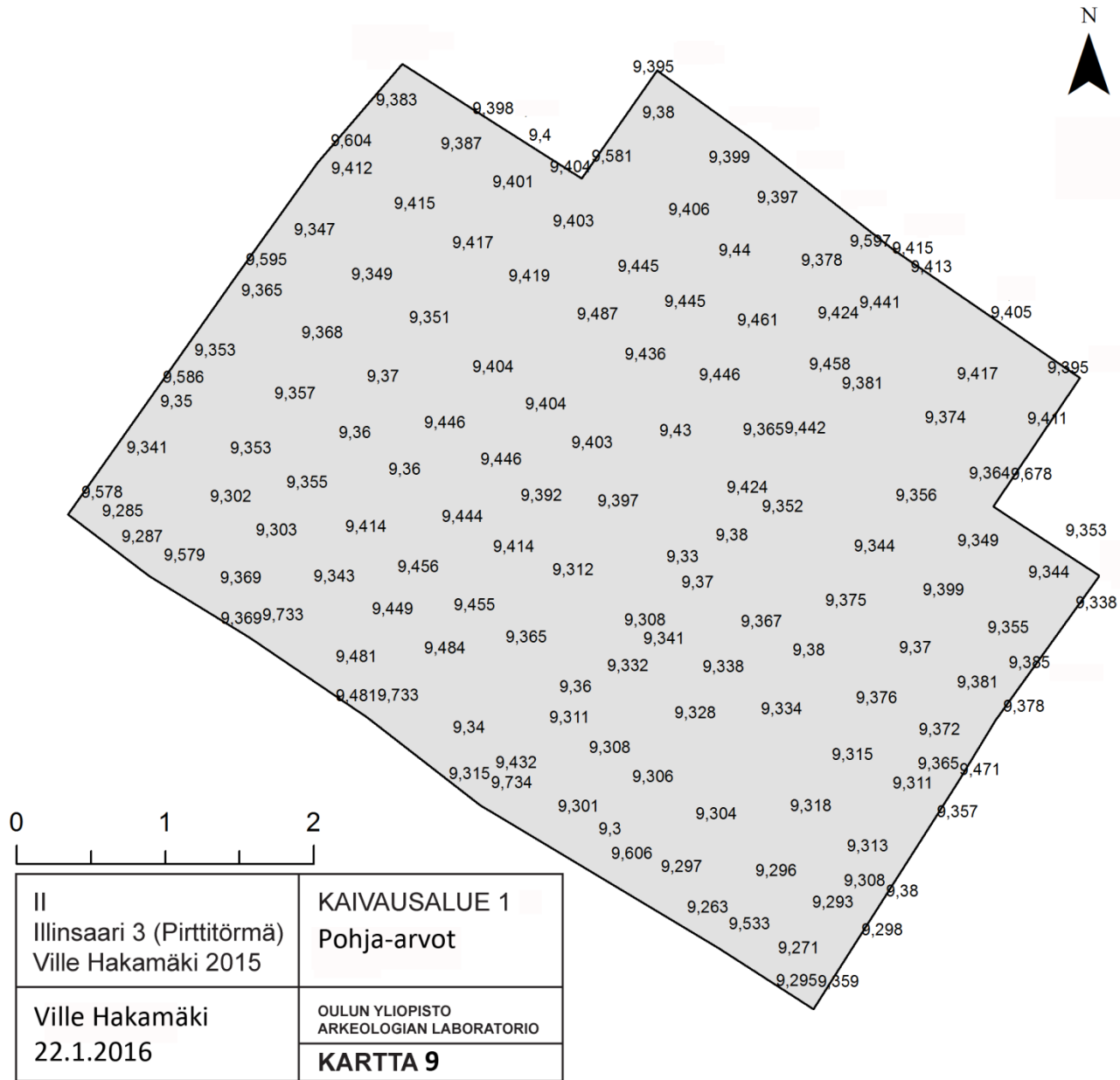
II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 2 LUOTEISPROFIILI
Aki Hakonen 19.8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO
	KARTTA 7
Puhtaaksi piirto: Jasmin Ruotsalainen & Aki Hakonen	

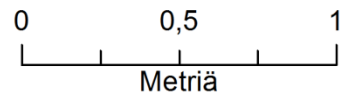
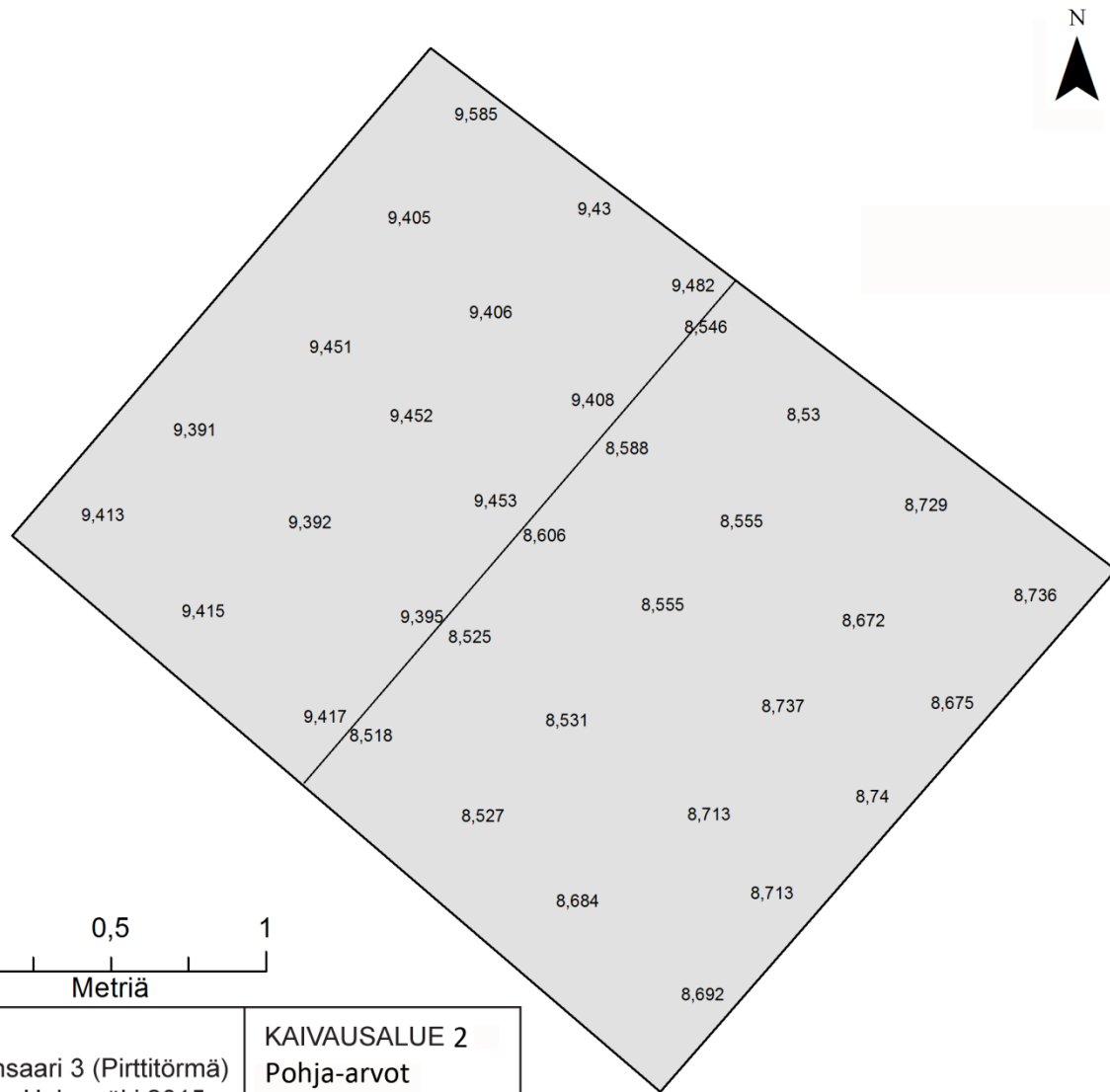
= Kivi	= Karkea ruskea hiekka	= Vaalea savi
= Palanut kivi	= Ruskea hiekka	= Oranssi savi
= Hiili	= Puhdas kerrostunut hiekka	= Tiivis ruskea siltti
= Tumma hiilen-
sekainen hiekka	= Humuksen pohja	= Harmaa siltti

II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 1 C Luode- ja kaakkois- profiilit
Ville Hakamäki 22.1.2016	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 8

II Illinsaari 3 (Pirttitörmä) Ville Hakamäki 2015	KAIVAUSALUE 2 Pohja-arvot
Ville Hakamäki 22.1.2016	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN LABORATORIO KARTTA 10